

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MELCHIOR WATHELET
της 25ης Ιουλίου 2018¹

Υπόθεση C-163/17

Abubacarr Jawo
κατά
Bundesrepublik Deutschland

[αίτηση του Verwaltungsgerichtshof Baden-Württemberg
(ανώτερου διοικητικού δικαστηρίου Βάδης-Βυρτεμβέργης, Γερμανία)
για την έκδοση προδικαστικής απόφασης]

«Προδικαστική παραπομπή – Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Σύνορα, άσυλο και μετανάστευση – Σύστημα του Δουβλίνου – Κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 – Μεταφορά του αιτούντος άσυλο στο υπεύθυνο κράτος μέλος – Άρθρο 29, παράγραφος 1 – Όροι παρατάσεως της προθεσμίας – Άρθρο 29, παράγραφος 2 – Έννοια της “διαφυγής” – Επιτρεπτή η άρνηση μεταφοράς του ενδιαφερομένου λόγω πραγματικού και αποδεδειγμένου κινδύνου απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχειρίσεως μετά το πέρας της διαδικασίας ασύλου – Άρθρο 3, παράγραφος 2 – Συνθήκες διαβιώσεως των δικαιούχων διεθνούς προστασίας στο υπεύθυνο κράτος μέλος – Άρθρο 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

I. Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής απόφασης, η οποία κατατέθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 3 Απριλίου 2017 από το Verwaltungsgerichtshof Baden-Württemberg (ανώτερο διοικητικό δικαστήριο Βάδης-Βυρτεμβέργης, Γερμανία), αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, και του άρθρου 29, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα² (στο εξής: κανονισμός Δουβλίνο III), καθώς και του άρθρου 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

2. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ ενός αιτούντος άσυλο, του Abubacarr Jawo, και της Bundesrepublik Deutschland (Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας) σχετικά με απόφαση του Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (ομοσπονδιακού γραφείου μεταναστεύσεως και προσφύγων, Γερμανία, στο εξής: Γραφείο), της 25ης Φεβρουαρίου 2015, με την οποία απορρίφθηκε ως απαράδεκτη η αίτηση ασύλου του A. Jawo και διατάχθηκε η απομάκρυνσή του προς την Ιταλία.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² ΕΕ 2013, L 180, σ. 31.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το διεθνές δίκαιο

1. Η Σύμβαση της Γενεύης

3. Το άρθρο 21 της Συμβάσεως περί του καθεστώτος των προσφύγων, η οποία υπεγράφη στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951³ και τέθηκε σε ισχύ στις 22 Απριλίου 1954, όπως συμπληρώθηκε με το Πρωτόκολλο περί του καθεστώτος των προσφύγων, το οποίο συνήφθη στη Νέα Υόρκη στις 31 Ιανουαρίου 1967 και τέθηκε σε ισχύ στις 4 Οκτωβρίου 1967 (στο εξής: σύμβαση της Γενεύης), υπό τον τίτλο «Στέγασις», ορίζει τα εξής:

«Όσον αφορά την στέγασιν, αι Συμβαλλόμεναι Χώραι, εν ώ μέτρω το πρόβλημα τούτο διέπεται υπό νόμων ή κανονισμών ή υπόκειται εις τον έλεγχον των δημοσίων αρχών, θα επιφυλάσσουν εις τους νομίμως διαμένοντας επί του εδάφους αυτών πρόσφυγας μεταχείρισιν όσον ένεστι ευνοϊκήν, οπωσδήποτε ουχί ολιγώτερον ευνοϊκήν της υπό τας ίδιαις συνθήκας εις τους αλλοδαπούς εν γένει επιφυλασσομένης.»

2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών

4. Υπό τον τίτλο «Απαγόρευση των βασανιστηρίων», το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ), ορίζει τα ακόλουθα:

«Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχείρισιν απανθρώπους ή εξευτελιστικάς.»

B. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Ο Χάρτης

5. Το άρθρο 1 του Χάρτη, το οποίο τιτλοφορείται «Ανθρώπινη αξιοπρέπεια», ορίζει τα εξής:

«Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Πρέπει να είναι σεβαστή και να προστατεύεται.»

6. Το άρθρο 4 του Χάρτη, το οποίο επιγράφεται «Απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχειρίσεως », ορίζει τα εξής:

«Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε βασανιστήρια ούτε σε απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές ή μεταχείριση.»

7. Το άρθρο 19 του Χάρτη, με τίτλο «Προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης», προβλέπει στην παράγραφο 2 τα ακόλουθα:

«Κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση.»

3 *Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 189, σ. 150, αριθ. 2545 (1954).

8. Το άρθρο 51 του Χάρτη, με τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», ορίζει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, οι ανωτέρω σέβονται τα δικαιώματα, τηρούν τις αρχές και προάγουν την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως της απονέμονται από τις Συνθήκες».

9. Το άρθρο 52 του Χάρτη, το οποίο επιγράφεται «Εμβέλεια και ερμηνεία των δικαιωμάτων και των αρχών», ορίζει στην παράγραφο 3 τα εξής:

«Στον βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην [ΕΣΔΑ], η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία.»

2. Ο κανονισμός Δουβλίνο III

10. Ο κανονισμός 604/2013 θεσπίζει τα κριτήρια και τους μηχανισμούς προσδιορισμού του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας η οποία υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα⁴. Οι κρίσιμες αιτιολογικές σκέψεις και τα κρίσιμα άρθρα του κανονισμού αυτού είναι τα εξής:

11. Αιτιολογική σκέψη 32

«Όσον αφορά τη μεταχείριση των προσώπων τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος κανονισμού, τα κράτη μέλη δεσμεύονται από τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από πράξεις του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένης της σχετικής νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων».

12. Αιτιολογική σκέψη 39

«Ο παρών κανονισμός σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται, ιδίως, από τον [Χάρτη]. Ιδιαίτερα, αποσκοπεί να εξασφαλίσει την πλήρη τήρηση του δικαιώματος ασύλου που διασφαλίζεται από το άρθρο 18 του Χάρτη, καθώς και τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στα άρθρα 1, 4, 7, 24 και 47 αυτού. Ο παρών κανονισμός θα πρέπει κατά συνέπεια να εφαρμόζεται ανάλογα».

13. Άρθρο 3

«1. Τα κράτη μέλη εξετάζουν κάθε αίτηση διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα στο έδαφος οποιουδήποτε από αυτά, συμπεριλαμβανομένων των συνόρων ή των ζωνών διέλευσης. Η αίτηση εξετάζεται από ένα μόνο κράτος μέλος, το οποίο είναι το οριζόμενο ως υπεύθυνο σύμφωνα με τα κριτήρια που αναφέρονται στο κεφάλαιο III.

2. [...]

⁴ Ο κανονισμός Δουβλίνο III κατήργησε και αντικατέστησε τον κανονισμό (ΕΚ) 343/2003 του Συμβουλίου, της 18ης Φεβρουαρίου 2003, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας (ΕΕ 2003, L 50, σ. 1).

Όταν είναι αδύνατη η μεταφορά αιτούντος στο κράτος μέλος που έχει προσδιορισθεί πρωτίστως ως υπεύθυνο, εξαιτίας βάσιμων λόγων που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν συστημικές ελλείψεις στη διαδικασία ασύλου και στις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων στο εν λόγω κράτος μέλος, με αποτέλεσμα να υπάρχει κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισεως, κατά την έννοια του άρθρου 4 του [Χάρτη], το προσδιορίζον κράτος μέλος εξακολουθεί να εξετάζει τα κριτήρια του κεφαλαίου III, ώστε να διαπιστώσει αν άλλο κράτος μέλος μπορεί να προσδιοριστεί ως υπεύθυνο.

Όταν η μεταφορά δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, βάσει της παρούσας παραγράφου, σε κάποιο κράτος μέλος που έχει προσδιορισθεί σύμφωνα με τα κριτήρια του κεφαλαίου III ή στο πρώτο κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε η αίτηση, το προσδιορίζον κράτος μέλος καθίσταται το υπεύθυνο κράτος μέλος.

[...]»

14. Άρθρο 29

«1. Η μεταφορά του αιτούντος ή άλλου προσώπου όπως αναφέρεται στο άρθρο 18 παράγραφος 1 στοιχείο γ) ή δ) από το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα προς το υπεύθυνο κράτος μέλος πραγματοποιείται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους που υπέβαλε το αίτημα, ύστερα από διαβούλευση μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών μελών, μόλις αυτό είναι πρακτικά δυνατόν και το αργότερο εντός προθεσμίας έξι μηνών από την αποδοχή του αιτήματος περί αναδοχής ή εκ νέου ανάληψης του ενδιαφερομένου από άλλο κράτος μέλος ή από την έκδοση οριστικής απόφασης επί ενδίκου [βοηθήματος] ή επανεξέτασης εφόσον σύμφωνα με το άρθρο 27 παράγραφος 3 υπάρχει ανασταλτικό αποτέλεσμα.

Εάν οι μεταφορές στο υπεύθυνο κράτος μέλος εκτελούνται με ελεγχόμενη αναχώρηση ή με συνοδεία, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι εκτελούνται λαμβάνοντας υπόψη τον ανθρώπινο παράγοντα και με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

[...]

2. Εάν η μεταφορά δεν πραγματοποιηθεί εντός της προθεσμίας των έξι μηνών, το υπεύθυνο κράτος μέλος απαλλάσσεται των υποχρεώσεων του αναδοχής ή εκ νέου ανάληψης του ενδιαφερομένου και η ευθύνη μεταβιβάζεται τότε στο κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα. Η προθεσμία αυτή μπορεί να παρατείνεται σε ένα έτος κατ' ανώτατο όριο, εάν η μεταφορά δεν κατέστη δυνατόν να πραγματοποιηθεί λόγω φυλάκισης του ενδιαφερομένου ή σε 18 μήνες κατ' ανώτατο όριο αν ο ενδιαφερόμενος διαφεύγει.

[...]»

3. Ο κανονισμός (ΕΚ) 1560/2003

15. Ο κανονισμός (ΕΚ) 1560/2003 της Επιτροπής, της 2ας Σεπτεμβρίου 2003, για τα μέτρα εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 343/2003⁵, όπως τροποποιήθηκε με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 118/2014 της Επιτροπής, της 30ής Ιανουαρίου 2014⁶ (στο εξής: εκτελεστικός κανονισμός), περιλαμβάνει τις λεπτομέρειες εφαρμογής του κανονισμού Δουβλίνο III.

5 ΕΕ 2003, L 222, σ. 3.

6 ΕΕ 2014, L 39, σ. 1.

16. Το άρθρο 8 του κανονισμού 1560/2003, με τίτλο «Συνεργασία ενόψει της μεταγωγής», προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Το υπεύθυνο κράτος μέλος υποχρεούται να επιτρέψει την μεταγωγή του αιτούντος άσυλο το ταχύτερο δυνατόν και μεριμνά ώστε να μη τεθούν εμπόδια κατά την είσοδό του. Αποτελεί υποχρέωσή του να ορίζει, αν χρειάζεται, τον τόπο επί του εδάφους του όπου θα μεταχθεί ή θα παραδοθεί στις αρμόδιες αρχές ο αιτών άσυλο, λαμβάνοντας υπόψη τους γεωγραφικούς περιορισμούς και τα μεταφορικά μέσα που έχει στη διάθεσή του το κράτος μέλος που προβαίνει στη μεταγωγή. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να απαιτηθεί ο συνοδός να συνοδεύσει τον αιτούντα άσυλο πέρα από το σημείο άφιξης (σιδηροδρομικό σταθμό, λιμένα, αεροδρόμιο) του χρησιμοποιηθέντος διεθνούς μεταφορικού μέσου ή το κράτος μέλος που προβαίνει στη μεταγωγή να υποστεί τα έξοδα μεταγωγής πέραν του σημείου αυτού.

2. Αποτελεί υποχρέωση του κράτους που εκτελεί τη μεταγωγή να οργανώσει τη μεταγωγή του αιτούντος άσυλο και του συνοδού του, και να ορίσει, σε συνεννόηση με το υπεύθυνο κράτος μέλος, την ώρα άφιξης και ενδεχομένως τις λεπτομέρειες παράδοσης του αιτούντος άσυλο στις αρμόδιες αρχές. Το υπεύθυνο κράτος μέλος μπορεί να ζητήσει προειδοποίηση τριών εργασίμων ημερών.

3. Το τυποποιημένο έντυπο που προβλέπεται στο παράρτημα VI χρησιμοποιείται για τη διαβίβαση στο υπεύθυνο κράτος μέλος των στοιχείων που είναι απαραίτητα για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων και των άμεσων αναγκών του προσώπου που πρόκειται να μεταφερθεί. Το έντυπο αυτό θεωρείται ως προειδοποίηση κατά την έννοια της παραγράφου 2.»

17. Το άρθρο 9 του ίδιου κανονισμού, το οποίο επιγράφεται «Αναβολή της μεταγωγής και καθυστερημένες μεταγωγές», προβλέπει τα εξής:

«1. Το υπεύθυνο κράτος μέλος ενημερώνεται πάραυτα για κάθε αναβολή μεταγωγής που οφείλεται είτε σε ένδικο [βοήθημα] είτε σε αναθεώρηση που έχουν ανασταλτικό αποτέλεσμα είτε σε φυσικούς λόγους όπως η υγεία του αιτούντος άσυλο, η μη ύπαρξη μεταφορικού μέσου ή το γεγονός ότι ο αιτών άσυλο διέφυγε της εκτέλεσης της μεταγωγής.

1α. Όταν μεταφορά καθυστερεί κατόπιν αιτήσεως του κράτους μέλους που προβαίνει στη μεταφορά, το κράτος μέλος που προβαίνει στη μεταφορά και το υπεύθυνο κράτος μέλος πρέπει να έρθουν εκ νέου σε επαφή, ώστε να καταστεί δυνατή η διοργάνωση νέας μεταφοράς το συντομότερο δυνατό, σύμφωνα με το άρθρο 8, και το αργότερο εντός δύο εβδομάδων από τη στιγμή που οι αρχές διαπιστώσουν ότι έπαυσαν να υπάρχουν οι λόγοι που προκάλεσαν καθυστέρηση ή αναβολή. Στην περίπτωση αυτή, πριν από τη μεταφορά, αποστέλλεται ένα επικαιροποιημένο τυποποιημένο έντυπο για τη διαβίβαση των στοιχείων πριν από την εκτέλεση της μεταφοράς όπως ορίζεται στο παράρτημα VI.

2. Αποτελεί υποχρέωση του κράτους μέλους που, για ένα[ν] από τους λόγους που αναγράφονται στο άρθρο 29 παράγραφος 2 του [κανονισμού Δουβλίνο III], δεν μπορεί να προβεί στην εκτέλεση της μεταφοράς εντός της κανονικής προθεσμίας έξι μηνών από την ημερομηνία αποδοχής του αιτήματος αναδοχής ή εκ νέου ανάληψης του εν λόγω προσώπου ή από την έκδοση οριστικής απόφασης επί ενδίκου [βοηθήματος] ή επανεξέτασης εφόσον υπάρχει ανασταλτικό αποτέλεσμα, να ενημερώσει το υπεύθυνο κράτος μέλος πριν από τη λήξη της προθεσμίας αυτής. Διαφορετικά, η ευθύνη για τη διεκπεραίωση της αίτησης διεθνούς προστασίας και των άλλων υποχρεώσεων που απορρέουν από τον [κανονισμό Δουβλίνο III] ανήκει στο κράτος μέλος που υποβάλλει το αίτημα, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 29 παράγραφος 2 του εν λόγω κανονισμού.

[...]»

18. Τα παραρτήματα VI και IX του εκτελεστικού κανονισμού περιέχουν τα τυποποιημένα έντυπα που αφορούν, αντιστοίχως, τη διαβίβαση δεδομένων και την ανταλλαγή δεδομένων για θέματα υγείας πριν από την εκτέλεση μεταφοράς δυνάμει του κανονισμού Δουβλίνο III.

4. Η οδηγία 2011/95/ΕΕ

19. Κατά το άρθρο 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας⁷, «αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας» είναι «η αίτηση παροχής προστασίας από κράτος μέλος που υποβάλλει υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ότι αιτείται καθεστώς πρόσφυγα ή καθεστώς επικουρικής προστασίας [...]».

20. Το κεφάλαιο VII της οδηγίας 2011/95, το οποίο τιτλοφορείται «Περιεχόμενο της διεθνούς προστασίας», περιλαμβάνει τις ακόλουθες διατάξεις:

21. Άρθρο 20, παράγραφος 1

«Το παρόν κεφάλαιο δεν θίγει τα δικαιώματα που προβλέπονται στη σύμβαση της Γενεύης».

22. Άρθρο 26, παράγραφος 1

«Τα κράτη μέλη επιτρέπουν στους δικαιούχους διεθνούς προστασίας να ασκούν μισθωτή ή ανεξάρτητη επαγγελματική δραστηριότητα σύμφωνα με τους κανόνες που εφαρμόζονται γενικά στο επάγγελμα και στη δημόσια διοίκηση, αμέσως μετά τη χορήγηση προστασίας».

23. Άρθρο 27, παράγραφος 1

«Τα κράτη μέλη παρέχουν πλήρη πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα σε κάθε ανήλικο στον οποίο έχει χορηγηθεί διεθνής προστασία υπό όρους ίδιους με τους ισχύοντες για τους υπηκόους τους».

24. Άρθρο 29, παράγραφος 1, «Κοινωνική αρωγή»

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας να λαμβάνουν στο κράτος μέλος στο οποίο έχει χορηγηθεί η προστασία αυτή την αναγκαία συνδρομή, από άποψη κοινωνικής αρωγής, όπως οι υπήκοοι του εν λόγω κράτους μέλους».

25. Άρθρο 30, παράγραφος 1, «Ιατρική περίθαλψη»

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας να έχουν πρόσβαση σε ιατρική περίθαλψη υπό όρους ίδιους με τους ισχύοντες για τους υπηκόους του κράτους μέλους που έχει χορηγήσει την προστασία αυτή».

26. Άρθρο 32, παράγραφος 1, «Πρόσβαση σε κατάλυμα»

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας να έχουν πρόσβαση σε κατάλυμα υπό όρους ισοδύναμους με τους ισχύοντες για άλλους υπηκόους τρίτων χωρών που διαμένουν νομίμως στο έδαφός τους».

⁷ ΕΕ 2011, L 337, σ. 9.

III. Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

27. Ο Α. Jawo, άγαμος και χαίρων καλής υγείας, είναι, κατά δήλωσή του, υπήκοος Γκάμπιας γεννηθείς στις 23 Οκτωβρίου 1992. Εγκατέλειψε την Γκάμπια στις 5 Οκτωβρίου 2012 και μετέβη διά θαλάσσης στην Ιταλία, όπου υπέβαλε αίτηση ασύλου στις 23 Δεκεμβρίου 2014.

28. Από την Ιταλία συνέχισε το ταξίδι του προς τη Γερμανία. Στις 26 Ιανουαρίου 2015, το Γραφείο, κατόπιν συμπτώσεως δεδομένων από το Eurodac⁸ από την οποία προέκυπτε ότι ο Α. Jawo είχε υποβάλει αίτηση ασύλου στην Ιταλία, ζήτησε από την Ιταλική Δημοκρατία την εκ νέου ανάληψη του ενδιαφερομένου⁹. Κατά το αιτούν δικαστήριο, «[η] Ιταλία δεν αντέδρασε [...] στο αίτημα αυτό».

29. Με απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 2015, το Γραφείο απέρριψε ως απαράδεκτη την αίτηση ασύλου του Α. Jawo και διέταξε την απομάκρυνσή του προς την Ιταλία, ήτοι την στο πλαίσιο της εφαρμογής της διαδικασίας ασύλου μεταφορά του στην οποία ο Α. Jawo εναντιώνεται.

30. Στις 4 Μαρτίου 2015, ο Α. Jawo άσκησε προσφυγή, ενώ στις 12 Μαρτίου 2015 υπέβαλε αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων, την οποία το Verwaltungsgericht Karlsruhe (διοικητικό πρωτοδικείο Καρλσρούης, Γερμανία), με διάταξη της 30ής Απριλίου 2015, απέρριψε ως απαράδεκτη λόγω εκπρόθεσμης υποβολής. Εν συνεχεία, επιλαμβανόμενο νέας αιτήσεως για τη λήψη προσωρινών μέτρων, το εν λόγω δικαστήριο προσέδωσε, με διάταξη της 18ης Φεβρουαρίου 2016, ανασταλτικό αποτέλεσμα στην προσφυγή.

31. Ο Α. Jawo επρόκειτο να μεταφερθεί στην Ιταλία στις 8 Ιουνίου 2015, αλλά τούτο δεν κατέστη δυνατόν, διότι ο ενδιαφερόμενος δεν μπόρεσε να εντοπιστεί στο συλλογικό κατάλυμα στη Χαϊδελβέργη, στο οποίο θα έπρεπε να διαμένει. Κατόπιν σχετικού ερωτήματος της Regierungspräsidium Karlsruhe (νομαρχίας Καρλσρούης, Γερμανία), η αρμόδια για τις έκτακτες ανάγκες στεγάσεως υπηρεσία του Δήμου της Χαϊδελβέργης ενημέρωσε, στις 16 Ιουνίου 2015, ότι ο Α. Jawo απουσίαζε ήδη επί μακρό χρονικό διάστημα από το συλλογικό κατάλυμα, όπως επιβεβαίωσε ο υπεύθυνος για την επιστασία του εν λόγω καταλύματος. Ο Α. Jawo, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου –το πρώτον στο πλαίσιο της ένδικης διαδικασίας– δήλωσε συναφώς ότι στις αρχές Ιουνίου 2015 επισκέφθηκε έναν φίλο του που ζει στο Freiberg/Neckar.

32. Προσέθεσε ότι, μετά από μία έως δύο εβδομάδες, έλαβε τηλεφώνημα από τον συγκάτοικό του στη Χαϊδελβέργη, ο οποίος τον ειδοποίησε ότι τον αναζητά η αστυνομία, και αποφάσισε να επιστρέψει στη Χαϊδελβέργη, αλλά δεν είχε χρήματα για να πληρώσει το ταξίδι της επιστροφής και έπρεπε πρώτα να δανειστεί το απαραίτητο χρηματικό ποσό. Κατά την ίδια πάντα δήλωση, περίπου δύο εβδομάδες αργότερα επέστρεψε στη Χαϊδελβέργη, παρουσιάστηκε στη Sozialamt (υπηρεσία κοινωνικής πρόνοιας), ερώτησε αν το δωμάτιό του ήταν ακόμη στη διάθεσή του και έλαβε καταφατική απάντηση. Ουδείς, αντιθέτως, του είχε υποδείξει ότι έπρεπε να δηλώσει τη μακρά περίοδο απουσίας του.

33. Το Γραφείο, με έντυπο της 16ης Ιουνίου 2015, ενημέρωσε το ιταλικό Υπουργείο Εσωτερικών ότι η μεταφορά ήταν επί του παρόντος αδύνατη, διότι ο Α. Jawo είχε διαφύγει, γεγονός που το ίδιο το πληροφορήθηκε αυθημερόν. Περαιτέρω, στο έντυπο σημειωνόταν ότι η μεταφορά θα πραγματοποιείτο το αργότερο έως τις 10 Αυγούστου 2016 «σύμφωνα με το άρθρο 29, παράγραφος 2, του κανονισμού 604/2013».

8 Βλ. κανονισμό (ΕΕ) 603/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τη θέσπιση του «Eurodac» για την αντιπαραβολή δακτυλικών αποτυπωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 604/2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα και σχετικά με αιτήσεις της αντιπαραβολής με τα δεδομένα Eurodac που υποβάλλουν οι αρχές επιβολής του νόμου των κρατών μελών και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για σκοπούς επιβολής του νόμου και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1077/2011 σχετικά με την ίδρυση Ευρωπαϊκού Οργανισμού για τη Λειτουργική Διαχείριση Συστημάτων ΤΠ Μεγάλης Κλίμακας στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΕΕ 2013, L 180, σ. 1, στο εξής: κανονισμός Eurodac).

9 Βλ. άρθρο 18, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού Δουβλίνου III.

34. Μια δεύτερη μεταφορά είχε προβλεφθεί για τις 3 Φεβρουαρίου 2016. Απέτυχε εκ νέου, διότι ο A. Jawo αρνήθηκε να επιβιβαστεί στο αεροπλάνο.

35. Με απόφαση της 6ης Ιουνίου 2016, το Verwaltungsgericht Karlsruhe (διοικητικό πρωτοδικείο) απέρριψε την προσφυγή του A. Jawo.

36. Στο πλαίσιο της κατ' έφεση δίκης, ο A. Jawo υποστήριξε ότι τον Ιούνιο του 2015 δεν διέφευγε και ότι το Γραφείο δεν μπορούσε νομίμως να παρατείνει την προθεσμία με βάση το άρθρο 29, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III. «Επιπλέον, η διαταγή απομακρύνσεως [έπρεπε επίσης], κατά την άποψή του, [να ακυρωθεί], διότι δεν [είχε] εκδοθεί μέχρι τούδε καμία απαιτούμενη από τις 6 Αυγούστου 2016 απόφαση σχετικά με την ύπαρξη εθνικής απαγορεύσεως απομακρύνσεως» και «διότι ο ίδιος [είχε] αρχίσει να εκπαιδεύεται με άδεια της αρμόδιας υπηρεσίας αλλοδαπών»¹⁰. Πάντα κατά τον ίδιο, η μεταφορά του στην Ιταλία ήταν παράνομη και για τον λόγο ότι, στο εν λόγω κράτος μέλος, υπάρχουν συστημικές ελλείψεις όσον αφορά τη διαδικασία ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού Δουβλίνο III.

37. Κατά τη διάρκεια της κατ' έφεση δίκης, το Γραφείο πληροφορήθηκε ότι είχε χορηγηθεί στον A. Jawo εθνική άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους στην Ιταλία, διάρκειας ενός έτους, η οποία έπαυσε να ισχύει στις 9 Μαΐου 2015.

38. Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Διαφεύγει ο αιτών άσυλο, κατά την έννοια του άρθρου 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού [Δουβλίνο III], μόνον όταν αποφεύγει σκόπιμα και συνειδητά να παρουσιασθεί στις εθνικές αρχές που είναι αρμόδιες για την εκτέλεση της μεταφοράς προκειμένου να ματαιώσει ή να δυσχεράνει τη μεταφορά, ή αρκεί να μη διαμένει πλέον επί σχετικώς μακρά περίοδο στην κατοικία που του έχει παραχωρηθεί και να μην έχει ενημερώσει τις αρχές σχετικά με τον τόπο διαμονής του με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η εκτέλεση προγραμματισμένης μεταφοράς;

Μπορεί ο ενδιαφερόμενος να επικαλεσθεί την ορθή εφαρμογή της ως άνω διατάξεως και να προβάλλει, στο πλαίσιο διαδικασίας κατά της αποφάσεως περί μεταφοράς, την ένσταση ότι η εξάμηνη προθεσμία μεταφοράς έχει εκπνεύσει, διότι αυτός δεν διέφευγε;

2) Αρκεί για την παράταση της προθεσμίας που προβλέπει το άρθρο 29, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού [Δουβλίνο III] το ότι το κράτος μέλος που προβαίνει στη μεταφορά ενημερώνει το υπεύθυνο κράτος μέλος, πριν από την εκπνοή της προθεσμίας, ότι ο ενδιαφερόμενος διαφεύγει και ορίζει συγχρόνως συγκεκριμένη προθεσμία, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τους 18 μήνες, εντός της οποίας θα πραγματοποιηθεί η μεταφορά, ή είναι δυνατή η παράταση μόνον κατόπιν κοινής συμφωνίας των εμπλεκόμενων κρατών μελών για τον καθορισμό νέας προθεσμίας;

3) Μήπως δεν επιτρέπεται η μεταφορά του αιτούντος άσυλο στο υπεύθυνο κράτος μέλος εάν ο αιτών, σε περίπτωση χορηγήσεως καθεστώτος διεθνούς προστασίας εντός του κράτους αυτού, θα διέτρεχε εκεί σοβαρό κίνδυνο, λαμβανομένων υπόψη των προβλέψιμων συνθηκών διαβιώσεως, να υποστεί μεταχείριση όπως αυτή που διαλαμβάνει το άρθρο 4 του [Χάρτη];

Εμπίπτει το ζήτημα αυτό στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης;

¹⁰ Βλ. σκέψη 9 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

Ποια κριτήρια του δικαίου της Ένωσης πρέπει να χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση των συνθηκών διαβίωσης προσώπου που έχει αναγνωρισθεί ως δικαιούχος διεθνούς προστασίας;»

IV. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

39. Το αιτούν δικαστήριο ζήτησε την εκδίκαση της υπό κρίση προδικαστικής παραπομπής κατά την επείγουσα προδικαστική διαδικασία του άρθρου 107 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, διότι το τρίτο προδικαστικό ερώτημα είναι μείζονος σημασίας. Κατά το αιτούν δικαστήριο, το ερώτημα αυτό είναι κρίσιμο για όλες τις διαδικασίες μεταφοράς προς την Ιταλία και, επομένως, από την απάντηση σε αυτό εξαρτάται η έκβαση ενός πολύ μεγάλου αριθμού διαδικασιών. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο υποστήριξε ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος η επί μακρόν αβεβαιότητα σε σχέση με την έκβαση της υπό κρίση υποθέσεως να παρακωλύσει τη λειτουργία του συστήματος που καθιερώνει ο κανονισμός Δουβλίνο III και, κατά συνέπεια, να αποδυναμώσει το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου.

40. Στις 24 Απριλίου 2017, το πέμπτο τμήμα αποφάσισε να μην γίνει δεκτό το αίτημα του αιτούντος δικαστηρίου περί εκδικάσεως της υπό κρίση υποθέσεως κατά την επείγουσα προδικαστική διαδικασία του άρθρου 107 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

41. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν ο A. Jawo, η Γερμανική, η Ιταλική, η Ουγγρική και η Ολλανδική Κυβέρνηση, οι Κυβερνήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

42. Κατά την κοινή επ' ακροατηρίου συζήτηση που έλαβε χώρα στις 8 Μαΐου 2018 για την υπόθεση C-163/17 και για τις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-297/17, C-318/17, C-319/17 και C-438/17, οι αναιρεσείοντες και ο εκκαλών της κύριας δίκης στις υποθέσεις αυτές, το Γραφείο, η Γερμανική, η Βελγική, η Ιταλική και η Ολλανδική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου καθώς και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους.

V. Ανάλυση

A. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

1. Η δυνατότητα του αιτούντος διεθνή προστασία να επικαλεστεί την παρέλευση της εξαμήνης προθεσμίας που προβλέπεται στο άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού Δουβλίνο III καθώς και το γεγονός ότι δεν διέφυγε, προκειμένου να εναντιωθεί στη μεταφορά του

α) Η προθεσμία των έξι μηνών

43. Με το δεύτερο σκέλος του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, το οποίο πρέπει να εξεταστεί πρώτο, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III έχει την έννοια ότι ο αιτών διεθνή προστασία μπορεί να επικαλεστεί, στο πλαίσιο προσφυγής που ασκεί κατά αποφάσεως περί μεταφοράς του, την παρέλευση της προθεσμίας των έξι μηνών που προβλέπεται στο άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 2, του εν λόγω κανονισμού, «διότι αυτός δεν διέφυγε».

44. Κατά το άρθρο 29, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, η μεταφορά αιτούντος διεθνή προστασία προς το υπεύθυνο κράτος μέλος πραγματοποιείται μόλις αυτό είναι πρακτικά δυνατόν και το αργότερο εντός προθεσμίας έξι μηνών από την αποδοχή του αιτήματος περί αναδοχής ή εκ νέου αναλήψεως του προσώπου αυτού από άλλο κράτος μέλος ή από την έκδοση οριστικής αποφάσεως επί ενδίκου βοηθήματος ή επανεξετάσεως εφόσον υπάρχει ανασταλτικό αποτέλεσμα. Στη σκέψη 41

της αποφάσεως της 25ης Οκτωβρίου 2017, *Shiri* (C-201/16, EU:C:2017:805), το Δικαστήριο έκρινε ότι «οι προθεσμίες που προβλέπονται στο άρθρο 29 του κανονισμού Δουβλίνο III έχουν ως αντικείμενο τη ρύθμιση όχι μόνο της εκδόσεως της αποφάσεως περί μεταφοράς, αλλά και της εκτελέσεώς της». Κατά το άρθρο 29, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, του εν λόγω κανονισμού, εάν η μεταφορά δεν πραγματοποιηθεί εντός της προθεσμίας των έξι μηνών, η ευθύνη μεταβιβάζεται στο κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα. Ωστόσο, κατά την παράγραφο 2, δεύτερη περίοδος, του ίδιου άρθρου, η προθεσμία των έξι μηνών μπορεί να παραταθεί σε 18 μήνες κατ' ανώτατο όριο αν ο ενδιαφερόμενος διαφεύγει.

45. Το άρθρο 27, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III ορίζει ότι ο αιτών διεθνή προστασία έχει το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, υπό τη μορφή ενδίκου βοηθήματος ή επανεξετάσεως, ενώπιον δικαστηρίου, τόσο επί των πραγματικών όσο και επί των νομικών ζητημάτων, κατά της αποφάσεως μεταφοράς. Στη σκέψη 48 της αποφάσεως της 26ης Ιουλίου 2017, *Mengesteab* (C-670/16, EU:C:2017:587), το Δικαστήριο έκρινε ότι «η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι διασφαλίζει στον αιτούντα διεθνή προστασία αποτελεσματική δικαστική προστασία, εξασφαλίζοντάς του, ιδίως, τη δυνατότητα ασκήσεως προσφυγής κατά της αποφάσεως περί μεταφοράς του, που μπορεί να αφορά την εξέταση της εφαρμογής [του κανονισμού Δουβλίνο III], περιλαμβανομένης και της τηρήσεως των διαδικαστικών εγγυήσεων τις οποίες προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός».

46. Στις σκέψεις 39 και 40 της αποφάσεως της 25ης Οκτωβρίου 2017, *Shiri* (C-201/16, EU:C:2017:805), το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διαδικασίες αναδοχής και εκ νέου αναλήψεως που θεσπίζονται από τον κανονισμό Δουβλίνο III πρέπει, ειδικότερα, να διεξάγονται τηρουμένων ορισμένων επιτακτικών προθεσμιών, στις οποίες περιλαμβάνεται η εξάμηνη προθεσμία του άρθρου 29, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού αυτού. Οι διατάξεις αυτές αποσκοπούν μεν στη ρύθμιση αυτών των διαδικασιών, πλην όμως συμβάλλουν επίσης, όπως και τα κριτήρια που προβλέπονται στο κεφάλαιο III του εν λόγω κανονισμού, στον προσδιορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους. Πράγματι, η παρέλευση της προθεσμίας αυτής χωρίς να πραγματοποιηθεί η μεταφορά του αιτούντος από το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα προς το υπεύθυνο κράτος μέλος συνεπάγεται αυτοδίκαιη μεταβίβαση της ευθύνης από το δεύτερο κράτος μέλος προς το πρώτο. Υπό τις συνθήκες αυτές, προκειμένου να εξασφαλίζεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση περί μεταφοράς έχει ληφθεί κατόπιν ορθής εφαρμογής των εν λόγω διαδικασιών, το δικαστήριο που επιλαμβάνεται προσφυγής κατά αποφάσεως περί μεταφοράς πρέπει να είναι σε θέση να εξετάσει τους ισχυρισμούς του αιτούντος διεθνή προστασία με τους οποίους προβάλλεται ότι η εν λόγω απόφαση ελήφθη κατά παράβαση των διατάξεων του άρθρου 29, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III, καθόσον το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα έχει ήδη καταστεί το υπεύθυνο κράτος μέλος κατά την ημερομηνία εκδόσεως της εν λόγω αποφάσεως λόγω της προηγηθείσας παρελεύσεως της εξάμηνης προθεσμίας που ορίζεται στο άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού αυτού.

47. Επιπλέον, στη σκέψη 46 της αποφάσεως της 25ης Οκτωβρίου 2017, *Shiri* (C-201/16, EU:C:2017:805), το Δικαστήριο έκρινε ότι «το άρθρο 27, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 19 του κανονισμού αυτού¹¹, καθώς και το άρθρο 47 του [Χάρτη] έχουν την έννοια ότι ο αιτών διεθνή προστασία πρέπει να έχει στη διάθεσή του αποτελεσματικό και ταχύ ένδικο βοήθημα που να του παρέχει τη δυνατότητα να επικαλεσθεί την επελθούσα μετά την έκδοση της αποφάσεως περί μεταφοράς παρέλευση της εξάμηνης προθεσμίας που ορίζεται στο άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 2, του εν λόγω κανονισμού».

¹¹ Το περιεχόμενο της προσφυγής που μπορεί να ασκήσει ο αιτών διεθνή προστασία κατά αποφάσεως περί μεταφοράς του διευκρινίζεται στην αιτιολογική σκέψη 19 του κανονισμού Δουβλίνο III, όπου αναφέρεται ότι, προς εξασφάλιση της τηρήσεως του διεθνούς δικαίου, η αποτελεσματική δικαστική προστασία που καθιερώνει ο εν λόγω κανονισμός κατά των αποφάσεων περί μεταφοράς πρέπει να αφορά την εξέταση, αφενός, της εφαρμογής του κανονισμού αυτού και, αφετέρου, της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στο κράτος μέλος προς το οποίο μεταφέρεται ο αιτών.

48. Κατά το άρθρο 29, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III, η διαπίστωση ότι ο ενδιαφερόμενος διέφυγε δύναται να οδηγήσει σε παράταση της προθεσμίας των έξι μηνών σε δεκαοκτώ μήνες κατ' ανώτατο όριο. Λαμβανομένων υπόψη των συνεπειών της διαπιστώσεως αυτής για την κατάσταση των ενδιαφερομένων –καθώς η διάρκεια της προθεσμίας τριπλασιάζεται– επιβάλλεται με βάση το άρθρο 27, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III και το άρθρο 47 του Χάρτη, ο ενδιαφερόμενος να έχει στη διάθεσή του αποτελεσματικό και ταχύ ένδικο βοήθημα που να του παρέχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί την παρέλευση της προθεσμίας των έξι μηνών, προβάλλοντας, ενδεχομένως, ότι δεν διέφυγε και ότι, συνεπώς, η προθεσμία αυτή δεν παραταθεί.

49. Από τις προηγηθείσες σκέψεις συνάγεται ότι το άρθρο 27, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III καθώς και το άρθρο 47 του Χάρτη έχουν την έννοια ότι ο αιτών διεθνή προστασία πρέπει να έχει στη διάθεσή του αποτελεσματικό και ταχύ ένδικο βοήθημα που να του παρέχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί την επελθούσα μετά την έκδοση της αποφάσεως περί μεταφοράς του παρέλευση της εξάμηνης προθεσμίας που ορίζεται στο άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 2, του εν λόγω κανονισμού, προβάλλοντας, ενδεχομένως, ότι δεν διέφυγε και ότι, συνεπώς, η προθεσμία αυτή δεν μπορούσε να παραταθεί.

β) Η έννοια της «διαφυγής» κατά το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III

50. Με το πρώτο σκέλος του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται σχετικά με την έννοια της «διαφυγής» κατά το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ο αιτών διεθνή προστασία θεωρείται ότι διέφυγε, οπότε η εξάμηνη προθεσμία για τη μεταφορά μπορεί να παραταθεί σε 18 μήνες κατ' ανώτατο όριο. Ειδικότερα, ζητεί να διευκρινιστεί αν η έννοια της «διαφυγής» κατά το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III επιβάλλει να αποδεικνύεται ότι ο αιτών διεθνή προστασία «απ[έφυγε] σκόπιμα και συνειδητά να παρουσιασθεί στις εθνικές αρχές που είναι αρμόδιες για την εκτέλεση της μεταφοράς προκειμένου να ματαιώσει ή να δυσχεράνει τη μεταφορά» ή μήπως «αρκεί να μη διαμένει πλέον επί μακρά περίοδο στο διαμέρισμα που του έχει παραχωρηθεί και να μην έχει ενημερώσει τις αρχές σχετικά με τον τόπο διαμονής του με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η εκτέλεση προγραμματισμένης μεταφοράς»¹².

51. Ο κανονισμός Δουβλίνο III δεν περιέχει ορισμό της έννοιας της «διαφυγής» κατά το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος¹³, του κανονισμού αυτού.

12 Το αιτούν δικαστήριο «δεν διαπιστώνει καμία ένδειξη ότι η διάταξη του άρθρου 29, παράγραφος 2, δεύτερη[η περίοδος], του κανονισμού [Δουβλίνο III] σκοπεί στην επιβολή κυρώσεων για αποδοκιμαστέα συμπεριφορά του αλλοδαπού. Το [ίδιο] αντιλαμβάνεται το πνεύμα και τον σκοπό της διατάξεως υπό την έννοια ότι αυτή επιδιώκει να εξασφαλίσει την αποτελεσματική λειτουργία του συστήματος του Δουβλίνου. Η εν λόγω λειτουργία ενδέχεται να περιορισθεί σημαντικά, εάν οι μεταφορές δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν εγκαίρως για λόγους, οι οποίοι δεν εμπίπτουν στη σφαίρα ευθύνης του κράτους μέλους που προβαίνει στη μεταφορά. Επίσης, από πρακτικής απόψεως, θα υφίσταντο συχνά σημαντικές ερευνητικές και αποδεικτικές δυσχέρειες, εάν έπρεπε να αποδειχθεί ότι οι ενδιαφερόμενοι απομακρύνθηκαν από την οικία τους ή κρύφτηκαν με συγκεκριμένο σκοπό να καταστήσουν αδύνατη ή να δυσχεράνουν τη μεταφορά τους».

13 Αντίθετα, το άρθρο 2, στοιχείο ιδ', του κανονισμού Δουβλίνο III αναφέρεται στον «κίνδυν[ο] διαφυγής», ο οποίος νοείται ως «η ύπαρξη λόγων σε μεμονωμένη περίπτωση, που βασίζονται σε αντικειμενικά κριτήρια τα οποία καθορίζονται από τον νόμο, επί τη βάσει των οποίων εικάζεται ότι ο αιτών ή ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο άπατρις που υπόκειται σε διαδικασία μεταφοράς μπορεί να διαφύγει». Κατά τη γνώμη μου, η έννοια αυτή αφορά τις περιπτώσεις στις οποίες ο αιτών διεθνή προστασία μπορεί να τεθεί υπό κράτηση ενόψει της μεταφοράς (άρθρο 28 του εν λόγω κανονισμού). Επομένως, το άρθρο 2, στοιχείο ιδ', του κανονισμού Δουβλίνο III δεν αφορά τις περιπτώσεις στις οποίες ο αιτών διεθνή προστασία θεωρείται ότι διέφυγε κατά την έννοια του άρθρου 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III.

52. Επιπλέον, μολονότι οι όροι «fuite» (στη γαλλική απόδοση), «flucht»¹⁴ (στη γερμανική απόδοση), «absconds» (στην αγγλική απόδοση), «fuga» (στην ισπανική, την ιταλική και την πορτογαλική απόδοση), οι οποίοι χρησιμοποιούνται στο άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III, υποδηλώνουν τη βούληση αποφυγής κάποιου πράγματος, εντούτοις δεν εκφράζουν την απαίτηση να αποδεικνύονται οι προθέσεις του αιτούντος διεθνή προστασία, και ειδικότερα η πρόθεσή του να αποφύγει σκόπιμα και συνειδητά την εκτέλεση της μεταφοράς.

53. Εξάλλου, από το γράμμα του άρθρου 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III δεν συνάγεται ούτε το συμπέρασμα ότι η «διαφυγή» του αιτούντος διεθνή προστασία αρκεί να αποδεικνύεται με βάση μία ή περισσότερες αντικειμενικές περιστάσεις, και ιδίως τη μακρά και ανεξήγητη απουσία του από τη συνήθη διεύθυνσή του.

54. Λαμβανομένης υπόψη της απουσίας διευκρίνισης στο κείμενο του κανονισμού Δουβλίνο III, η έννοια της «διαφυγής» κατά το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III¹⁵ πρέπει να ερμηνευθεί με γνώμονα όχι μόνον το γράμμα της διατάξεως αυτής, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται και τους σκοπούς που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος¹⁶.

55. Επιπροσθέτως, δεδομένου ότι ο ενδιαφερόμενος είναι αιτών διεθνή προστασία, στο σχετικό πλαίσιο περιλαμβάνεται η οδηγία 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας¹⁷, και η οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία¹⁸.

1) Επί των σκοπών του άρθρου 29 του κανονισμού Δουβλίνο III

56. Ιδίως από τις αιτιολογικές σκέψεις 4 και 5 του κανονισμού Δουβλίνο III προκύπτει ότι ο κανονισμός αυτός επιδιώκει να καθιερώσει σαφή και λειτουργική μέθοδο, θεμελιωμένη σε αντικειμενικά και δίκαια κριτήρια, για τον καθορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεων διεθνούς προστασίας. Η μέθοδος αυτή θα πρέπει, ιδίως, να επιτρέπει τον ταχύ προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο, προκειμένου να κατοχυρώνεται η πραγματική πρόσβαση στις διαδικασίες χορηγήσεως διεθνούς προστασίας και να μην διακυβεύεται ο στόχος της ταχύτητας κατά την εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας.

57. Κατά το άρθρο 29, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού Δουβλίνο III, η μεταφορά του ενδιαφερομένου προσώπου πραγματοποιείται μόλις αυτό είναι πρακτικά δυνατόν και το αργότερο εντός προθεσμίας έξι μηνών. Στη σκέψη 40 της αποφάσεως της 29ης Ιανουαρίου 2009, Petrosian (C-19/08, EU:C:2009:41), το Δικαστήριο έκρινε ότι η προθεσμία των έξι μηνών έχει ως σκοπό, λαμβανομένων υπόψη της πρακτικής πολυπλοκότητας και των δυσχερειών στην οργάνωση που συνδέονται με την πραγματοποίηση της μεταφοράς, να παράσχει στα δύο ενδιαφερόμενα κράτη μέλη

¹⁴ «wenn die betreffende Person flüchtig ist».

¹⁵ Συναφώς, επισημαίνω ότι ούτε στα άρθρα 8 και 9 του κανονισμού 1560/2003 περιλαμβάνονται διευκρινίσεις.

¹⁶ Βλ. απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2006, Lidl Italia (C-315/05, EU:C:2006:736, σκέψη 42). Υπογραμμίζω ότι το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III δεν παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο. Βλ., επίσης, απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 37): «Κατά πάγια νομολογία, από τις απαιτήσεις τόσο της ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης όσο και της αρχής της ισότητας συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που δεν περιέχουν ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και του περιεχομένου τους πρέπει κατά κανόνα να ερμηνεύονται αυτοτελώς και ομοιόμορφα σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, με βάση το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται και τον σκοπό τους».

¹⁷ ΕΕ 2013, L 180, σ. 60.

¹⁸ ΕΕ 2013, L 180, σ. 96.

τη δυνατότητα να διαβουλευθούν για την πραγματοποίηση της μεταφοράς αυτής και, ειδικότερα, στο αιτούν κράτος μέλος να ρυθμίσει τις συγκεκριμένες λεπτομέρειες της πραγματοποιήσεως της μεταφοράς η οποία διενεργείται σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία του τελευταίου αυτού κράτους μέλους¹⁹.

58. Το άρθρο 29, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III διευκρινίζει ότι, εάν η μεταφορά δεν πραγματοποιηθεί εντός της προθεσμίας των έξι μηνών, το υπεύθυνο κράτος μέλος απαλλάσσεται των υποχρεώσεων του αναδοχής ή εκ νέου αναλήψεως του ενδιαφερομένου και η ευθύνη μεταβιβάζεται τότε στο κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα.

59. Λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της ταχύτητας κατά την εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας, φρονώ ότι η δυνατότητα παρατάσεως της προθεσμίας των έξι μηνών σε δεκαοκτώ μήνες ισχύει μόνον όταν υφίστανται πειστικές αποδείξεις για τη διαφυγή του ενδιαφερομένου. Πράγματι, όπως και ο A. Jawo, εκτιμώ ότι το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III έχει τον χαρακτήρα εξαιρέσεως που έχει σημαντικές συνέπειες για τον ενδιαφερόμενο και για τον προσδιορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους²⁰. Επομένως, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύεται στενά.

60. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III έχει τον χαρακτήρα εξαιρέσεως, έχω τη γνώμη ότι τυχόν υποχρέωση να αποδεικνύεται ότι ο αιτών διεθνή προστασία απέφυγε σκόπιμα και συνειδητά να παρουσιαστεί στις εθνικές αρχές που είναι αρμόδιες για την εκτέλεση της μεταφοράς του, προκειμένου να ματαιώσει ή να δυσχεράνει τη μεταφορά, είναι υπερβολική και υπάρχει ο κίνδυνος να διασαλεύσει σημαντικά το ήδη πολύπλοκο και δύσκολο σύστημα μεταφορών που θεσπίζει ο κανονισμός Δουβλίνο III²¹.

61. Φρονώ, συμμεριζόμενος τις παρατηρήσεις της Επιτροπής, ότι αν το κριτήριο της «διαφυγής» επέβαλλε την απόδειξη συγκεκριμένης υποκειμενικής προθέσεως εκ μέρους του αιτούντος διεθνή προστασία, «[...] η πρόθεση αυτή θα μπορούσε συχνά να αποδειχθεί μόνο με μεγάλη δυσκολία, μέσα από κοπιώδεις ακροάσεις, η διάρκεια των οποίων θα υπερέβαινε συχνά την προθεσμία των έξι μηνών που προβλέπεται στο άρθρο 29, παράγραφος 2» του κανονισμού Δουβλίνο III. Με άλλα λόγια, η δεύτερη περίοδος της παραγράφου 2 του άρθρου 29 του κανονισμού Δουβλίνο III δεν θα ήταν εξαιρετικού χαρακτήρα ή στενά ερμηνευτέα, αλλά θα ήταν αδύνατον να εφαρμοστεί²².

19 Για τις λεπτομέρειες της μεταφοράς, βλ. άρθρα 8 και 9 του εκτελεστικού κανονισμού.

20 Πράγματι, αν παρέλθει η προθεσμία των έξι μηνών, υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας είναι κατ' αρχήν το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα.

21 Πολλώ δε μάλλον αφού ο αιτών διεθνή προστασία, ο οποίος οφείλει να εξασφαλίζει τη δυνατότητα επικοινωνίας μαζί του και να ενημερώνεται για τη διεξαγωγή της διαδικασίας, μπορεί πολύ εύκολα να ειδοποιηθεί σχετικά με την απουσία του από το σύννηθες κατάλυμά του, ιδίως αν αυτή είναι παρατεταμένη.

22 Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, «αν έπρεπε να αποδειχθεί ότι τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα απομακρύνθηκαν από το κατάλυμά τους ή κρύφτηκαν με σκοπό ακριβώς να εμποδίσουν τη μεταφορά τους ή να την καταστήσουν δυσχερέστερη, θα προκαλούνταν συχνά σημαντικές δυσκολίες όσον αφορά τη διερεύνηση των πραγματικών περιστατικών και την απόδειξη. Αυτή η ερμηνεία μπορεί να παρακινήσει τους αιτούντες άσυλο να επινοούν μυθεύματα προκειμένου να προστατευτούν. Οι αιτούντες άσυλο “διαφεύγουν” κατά την έννοια του άρθρου 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III, όταν, για λόγους για τους οποίους ευθύνονται οι ίδιοι, δεν μπορούν να εντοπιστούν από τις αρχές του κράτους μέλους οι οποίες πραγματοποιούν τη μεταφορά. Αυτό συμβαίνει ιδίως όταν οι αιτούντες άσυλο παύουν να διαμένουν για σχετικά μακρό χρονικό διάστημα στο κατάλυμα που τους χορηγήθηκε και οι αρχές δεν είναι πλέον ενήμερες για το πού βρίσκονται και, ως εκ τούτου, η σχεδιαζόμενη μεταφορά δεν μπορεί να εκτελεστεί», (σημεία 67 και 68 των παρατηρήσεών της). Η Ουγγρική Κυβέρνηση εκτιμά ότι, «[π]έρα από το γεγονός ότι οι προθέσεις του αιτούντος συνιστούν υποκειμενικό στοιχείο το οποίο δεν είναι κρίσιμο υπό το πρίσμα του σκοπού που επιδιώκει ο κανονισμός [Δουβλίνο III], η εξάρτηση της μεταφοράς από ένα τέτοιο στοιχείο θα υπονόμει την αποτελεσματική εφαρμογή του κανονισμού», (σημείο 10 των παρατηρήσεών της). Η Ολλανδική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι «η προσήκουσα ερμηνεία της έννοιας “διαφεύγει” κατά το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού [Δουβλίνο III] έγκειται κατ' ουσίαν στην έλλειψη [...] διαθεσιμότητας. Με βάση την ερμηνεία αυτή, προκειμένου να διαπιστωθεί ότι ο αιτών άσυλο “διέφυγε”, η μη διαθεσιμότητα του τελευταίου δεν χρειάζεται να είναι σκόπιμη. Ο ακριβής λόγος ή η ακριβής αιτία της μη διαθεσιμότητας του αιτούντος άσυλο είναι αδιάφορη από τη σκοπιά του συστήματος και ενόψει του σκοπού να διασφαλιστεί η κατά το δυνατόν ταχεία μεταφορά προς το υπεύθυνο κράτος μέλος», (σημεία 15 και 16 των παρατηρήσεών της). Κατά την Ελβετική Συνομοσπονδία, «ο αιτών άσυλο υποχρεούται να βρίσκεται στη διάθεση των αρχών και να δηλώνει σε αυτές τις τυχόν απουσίες του. Αυτό πρέπει να ισχύει a fortiori όταν η μεταφορά προς το υπεύθυνο κράτος [μέλος] είναι επικείμενη και ο ενδιαφερόμενος το γνωρίζει. Επομένως, ως διαφυγή πρέπει να νοούνται οι περιστάσεις που καθιστούν τη μεταφορά αδύνατη λόγω της απουσίας του ενδιαφερομένου και που μπορούν να καταλογιστούν σε αυτόν» (σημείο 11 των παρατηρήσεών της). Η υπογράμμιση δική μου.

2) *Επί του πλαισίου: η σημασία των οδηγιών 20013/32 και 2013/33*

62. Κατά την άποψή μου, η εξέταση του αν ο αιτών διεθνή προστασία διέφυγε πρέπει να βασίζεται σε συγκεκριμένες και αντικειμενικές αποδείξεις της εν λόγω «διαφυγής», λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων περιστάσεων καθώς και του πλαισίου της υποθέσεως της κύριας δίκης, ανεξάρτητα από την όποια απόδειξη των προθέσεων του ενδιαφερομένου που διέφυγε. Δεδομένου ότι η διαδικασία που καθιερώνει ο κανονισμός Δουβλίνο III δεν είναι ποινικής φύσεως, πρέπει να ισχύει ο βαθμός αποδεικτικής ισχύος που εφαρμόζεται στις αστικές υποθέσεις (στάθμιση των πιθανοτήτων – «on the balance of probabilities»). Το βάρος αποδείξεως φέρουν κατ' ανάγκην οι αρμόδιες εθνικές αρχές που επικαλούνται τη διαφυγή του ενδιαφερομένου, καθώς αυτές επιδιώκουν να επωφεληθούν από την εξαίρεση που προβλέπεται στο άρθρο 29, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III.

63. Όσον αφορά το κρίσιμο ειδικό πλαίσιο, μολονότι οι αιτούντες διεθνή προστασία μπορούν, με βάση το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/33, «να κυκλοφορούν ελεύθερα στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής ή στην περιοχή την οποία τους ορίζει αυτό το κράτος μέλος», το δικαίωμα αυτό δεν είναι απόλυτο, αλλά μπορεί να υπόκειται σε όρους και υποχρεώσεις.

64. Πράγματι, τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίζουν, αφενός, «σχετικά με τη διαμονή του αιτούντος, για λόγους δημόσιου συμφέροντος, δημόσιας τάξης ή, όταν είναι αναγκαίο, για την ταχεία επεξεργασία και την αποτελεσματική παρακολούθηση της αίτησής του/της για παροχή διεθνούς προστασίας»²³ και, αφετέρου, «να συνδέουν την παροχή των υλικών συνθηκών υποδοχής με την πραγματική διαμονή των αιτούντων σε συγκεκριμένο τόπο, τον οποίο καθορίζουν τα [ίδια]»²⁴. Επιπλέον, τα «κράτη μέλη ζητούν από τους αιτούντες να γνωστοποιούν στις αρμόδιες αρχές τη διεύθυνσή τους και να τους κοινοποιούν οποιαδήποτε μεταβολή της διεύθυνσης αυτής, το συντομότερο δυνατόν»²⁵. Κατά τη γνώμη μου, οι ανωτέρω περιορισμοί και υποχρεώσεις είναι απαραίτητοι προκειμένου να διασφαλίζεται, μεταξύ άλλων, η δυνατότητα γρήγορου εντοπισμού του αιτούντος διεθνή προστασία, ώστε να διευκολύνεται η εξέταση της αιτήσεώς του καθώς και, ενδεχομένως, η μεταφορά του σε άλλο κράτος μέλος με βάση το άρθρο 29 του κανονισμού Δουβλίνο III.

65. Κατά την Επιτροπή, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας μετέφερε το άρθρο 7, παράγραφοι 2 έως 4, της οδηγίας 2013/33 με τα άρθρα 56 έως 58 του Asylgesetz (νόμου περί ασύλου). Η Επιτροπή επισήμανε ότι, με βάση τις διατάξεις αυτές, ο A. Jawo «δεν επιτρεπόταν να εγκαταλείψει –ούτε καν προσωρινά– την περιφέρεια η οποία υπάγεται στην υπηρεσία αλλοδαπών του Δήμου της Χαϊδελβέργης χωρίς διοικητική άδεια, πράγμα που έπραξε ωστόσο στις αρχές Ιουνίου του 2015».

66. Ωστόσο, επιβάλλεται η επισήμανση ότι, με βάση το άρθρο 5 της οδηγίας 2013/33, τα κράτη μέλη *οφείλουν να ενημερώνουν* τους αιτούντες διεθνή προστασία, γραπτώς και σε γλώσσα που κατανοούν ή ευλόγως εικάζεται ότι κατανοούν οι αιτούντες, για τις υποχρεώσεις προς τις οποίες πρέπει να συμμορφώνονται σε σχέση με τις συνθήκες υποδοχής²⁶. Επομένως, αν οι κανόνες αυτοί δεν τηρήθηκαν, η μη τήρηση των περιορισμών της ελεύθερης κυκλοφορίας δεν μπορεί να προβληθεί σε βάρος των αιτούντων διεθνή προστασία.

²³ Άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2013/33. Η υπογράμμιση δική μου.

²⁴ Άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας 2013/33. Το άρθρο 7, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής ορίζει ότι «[τ]α κράτη μέλη προβλέπουν τη δυνατότητα να παρέχεται στους αιτούντες προσωρινή άδεια απομάκρυνσης από τον τόπο διαμονής που αναφέρεται στις παραγράφους 2 και 3 ή/και την οριζόμενη περιοχή που αναφέρεται στην παράγραφο 1. Οι αποφάσεις λαμβάνονται σε ατομική, αμερόληπτη και αντικειμενική βάση και πρέπει να αιτιολογούνται όταν είναι απορριπτικές».

²⁵ Άρθρο 7, παράγραφος 5, της οδηγίας 2013/33.

²⁶ Εφόσον παρίσταται ανάγκη, η ενημέρωση αυτή μπορεί να παρέχεται και προφορικά. Συναφώς, οι συνθήκες υποδοχής περιλαμβάνουν το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας.

67. Επιπλέον, το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2013/32 προβλέπει για τα κράτη μέλη τη δυνατότητα να επιβάλουν στους αιτούντες διεθνή προστασία την υποχρέωση να «αναφέρονται στις αρμόδιες αρχές ή να παρουσιάζονται ενώπιόν τους αυτοπροσώπως, χωρίς καθυστέρηση ή σε καθορισμένο χρόνο»²⁷. Φρονώ ότι η υποχρέωση αυτή μπορεί να είναι κρίσιμη σε μια περίπτωση όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης, μολοντί η αίτηση ασύλου του A. Jawo απορρίφθηκε από το Γραφείο ως απαράδεκτη και διατάχθηκε η απομάκρυνσή του προς την Ιταλία. Πράγματι, η αρμόδια εθνική αρχή πρέπει να είναι σε θέση να επικοινωνεί με τον αιτούντα διεθνή προστασία ώστε να εκτελέσει τη μεταφορά του, προκειμένου η αίτησή του για χορήγηση διεθνούς προστασίας να εξετασθεί από τις αρχές του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο με βάση τον κανονισμό Δουβλίνο III.

68. Από τις προηγηθείσες σκέψεις προκύπτει ότι, εφόσον ο αιτών διεθνή προστασία έχει ενημερωθεί²⁸ για τους περιορισμούς στους οποίους υπόκειται το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας και για την υποχρέωσή του να παρουσιάζεται στις αρμόδιες εθνικές αρχές με βάση τις εθνικές διατάξεις περί μεταφοράς του άρθρου 5 της οδηγίας 2013/33 και του άρθρου 13, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2013/32, το γεγονός ότι έχει παύσει, επί σχετικά μακρό χρονικό διάστημα, να διαμένει στο κατάλυμα που του παραχωρήθηκε, με αποτέλεσμα οι αρχές να μην είναι ενήμερες σχετικά με τον τόπο διαμονής του και, ως εκ τούτου, να μην είναι δυνατή η εκτέλεση προγραμματισμένης μεταφοράς, αρκεί, κατά τη γνώμη μου, για την παράταση της προθεσμίας σε δεκαοκτώ μήνες σύμφωνα με το άρθρο 29, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III.

B. Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

69. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III έχει την έννοια ότι το γεγονός ότι, πριν από την παρέλευση της προθεσμίας των έξι μηνών, το αιτούν κράτος μέλος ενημερώνει το υπεύθυνο κράτος μέλος ότι ο ενδιαφερόμενος διέφυγε και συγχρόνως ορίζει συγκεκριμένη προθεσμία, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τους δεκαοκτώ μήνες, εντός της οποίας θα πραγματοποιηθεί η μεταφορά, αρκεί για την παράταση της προθεσμίας μεταφοράς ή αν η παράταση της προθεσμίας των έξι μηνών είναι δυνατή μόνο κατόπιν κοινής συμφωνίας των εμπλεκόμενων κρατών μελών.

70. Επισημαίνω ότι το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III δεν προβλέπει διαβούλευση μεταξύ του κράτους μέλους που υπέβαλε το αίτημα και του υπεύθυνου κράτους μέλους²⁹ σχετικά με την παράταση της προθεσμίας την οποία επιτρέπει η διάταξη αυτή.

71. Εξάλλου, η εξουσία καθορισμού ενιαίων όρων για τη διαβούλευση και την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κρατών μελών, ιδίως σε περίπτωση αναβολής ή καθυστέρησης των μεταφορών, έχει απονεμηθεί στην Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 29, παράγραφος 4, του κανονισμού Δουβλίνο III. Οι εν λόγω ενιαίοι όροι καθορίζονται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 9 του εκτελεστικού κανονισμού.

27 Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου παρατήρησε ότι, στο «Ηνωμένο Βασίλειο, οι αιτούντες άσυλο οι οποίοι δεν έχουν τεθεί υπό κράτηση υπόκεινται σε ορισμένες υποχρεώσεις, μεταξύ των οποίων και την υποχρέωση να παρουσιάζονται τακτικά στο Υπουργείο Εσωτερικών. Οι περισσότεροι αιτούντες άσυλο οφείλουν να παρουσιάζονται κάθε εβδομάδα. Όσοι υπόκεινται σε διαδικασίες μεταφοράς με βάση τον κανονισμό Δουβλίνο III οφείλουν να παρουσιάζονται ανά δύο εβδομάδες, εκτός αν ο ενδιαφερόμενος εμπλέκεται σε διαφορά που αφορά την αμφισβήτηση της απομακρύνσεώς του, οπότε οφείλει να δηλώνει παρουσία μία φορά τον μήνα. Η διαδικασία αυτή σκοπεύει να διασφαλίσει ότι ο αιτών άσυλο παραμένει σε επαφή με τις αρμόδιες αρχές και ότι οι αυτές είναι ενήμερες για την παρουσία του και για τον τόπο στον οποίο βρίσκεται. Τέλος, εγγυάται την ορθή εφαρμογή του κανονισμού, καθώς καθιστά δυνατή την πραγματοποίηση των μεταφορών. Επιπλέον, κατά την πολιτική που εφαρμόζει το Ηνωμένο Βασίλειο, ο αιτών άσυλο που παραλείπει τρεις φορές να παρουσιαστεί στις αρχές θεωρείται ότι διέφυγε. Το Ηνωμένο Βασίλειο θεωρεί ότι η ανωτέρω προσέγγιση παρέχει τόσο στις εθνικές αρχές όσο και στον αιτούντα άσυλο τον απαραίτητο βαθμό βεβαιότητας καθώς και ορισμένη ευελιξία στην περίπτωση κατά την οποία η παράλειψη του αιτούντος άσυλο να παρουσιαστεί οφείλεται σε εύλογη αιτία (για παράδειγμα σε ασθένεια)» (σημεία 51 και 52 των παρατηρήσεών της).

28 Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, το Γραφείο δεν μπόρεσε να απαντήσει στο ερώτημα αν παρασχέθηκε η εν λόγω ενημέρωση. Η εξακρίβωση του ζητήματος αυτού απόκειται στο αιτούν δικαστήριο.

29 Βλ., a contrario, το άρθρο 29, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, το οποίο προβλέπει ρητώς διαβούλευση μεταξύ των εμπλεκόμενων κρατών μελών.

72. Κατά τη γνώμη μου, από το άρθρο 29, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III σε συνδυασμό με το άρθρο 9 του κανονισμού 1560/2003 προκύπτει ότι, όταν αποδεικνύεται ότι ο ενδιαφερόμενος διέφυγε, η προθεσμία των έξι μηνών που προβλέπεται στο άρθρο 29 του εν λόγω κανονισμού *δύναται*³⁰ να παραταθεί μονομερώς από το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα σε δεκαοκτώ μήνες κατ' ανώτατο όριο, υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος αυτό *ενημερώνει* αμελλητί το άλλο κράτος μέλος για την αναβολή της μεταφοράς, συμμορφούμενο προς τους όρους του άρθρου 9 του εκτελεστικού κανονισμού. Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 1560/2003, το εν λόγω κράτος μέλος οφείλει να προβεί στην ενημέρωση *πριν* από τη λήξη της προθεσμίας των έξι μηνών που προβλέπεται στο άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού Δουβλίνο III.

73. Με βάση τις προηγηθείσες σκέψεις, φρονώ ότι το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο III και το άρθρο 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 1560/2003 έχουν την έννοια ότι το γεγονός ότι, πριν από την παρέλευση της προθεσμίας των έξι μηνών, το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα ενημερώνει το υπεύθυνο κράτος μέλος ότι ο ενδιαφερόμενος διέφυγε και, συγχρόνως, ορίζει συγκεκριμένη προθεσμία, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τους δεκαοκτώ μήνες, εντός της οποίας θα πραγματοποιηθεί η μεταφορά, αρκεί για την παράταση της προθεσμίας μεταφοράς.

Γ. Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

74. Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο, πρώτον, μήπως δεν επιτρέπεται η μεταφορά αιτούντος διεθνή προστασία προς το υπεύθυνο κράτος μέλος εάν ο αιτών, σε περίπτωση χορηγήσεως καθεστώτος διεθνούς προστασίας σε αυτό το κράτος μέλος, θα διέτρεχε σε αυτό σοβαρό κίνδυνο να υποστεί απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη, λαμβανομένων υπόψη των αναμενόμενων συνθηκών διαβίωσης. Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν το ζήτημα αυτό εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Τρίτον, διερωτάται σχετικά με τα κριτήρια που πρέπει να χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση των συνθηκών διαβίωσης προσώπου που έχει αναγνωριστεί ως δικαιούχος διεθνούς προστασίας.

75. Θα εξετάσω διαδοχικά το δεύτερο, το πρώτο και το τρίτο σκέλος αυτού του προδικαστικού ερωτήματος.

1. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

76. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι κανόνες του παράγωγου δικαίου της Ένωσης, περιλαμβανομένων των διατάξεων του κανονισμού Δουβλίνο III, πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης. Η προβλεπόμενη στο άρθρο 4 του Χάρτη απαγόρευση των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχειρίσεως έχει εν προκειμένω θεμελιώδη σημασία, στο μέτρο που είναι απόλυτη καθόσον συνδέεται ευθέως με τον σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, ο οποίος κατοχυρώνεται στο άρθρο 1 του ίδιου Χάρτη³¹.

30 Η προθεσμία των έξι μηνών δεν παρατείνεται αυτομάτως.

31 Βλ. απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. Κ. κ.λπ. (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, σκέψη 59 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Εξάλλου, τα δικαιώματα που παρέχονται στους αιτούντες άσυλο ενισχύθηκαν με τον κανονισμό Δουβλίνο III. Βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 7ης Ιουνίου 2016, Ghezelbash (C-63/15, EU:C:2016:409, σκέψη 34). Κατά το Δικαστήριο, η προβλεπόμενη στο άρθρο 4 του Χάρτη απαγόρευση της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχειρίσεως αντιστοιχεί προς εκείνη του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και, στο μέτρο αυτό, η έννοια και η εμβέλειά της είναι, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, ίδια με εκείνη που της αποδίδει η εν λόγω σύμβαση (απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. Κ. κ.λπ., C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, σκέψη 67). Επιπλέον, από το άρθρο 15, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ προκύπτει ότι το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ δεν επιδέχεται καμία παρέκκλιση, το δε Δικαστήριο έχει επιβεβαιώσει ότι η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) σχετικά με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την ερμηνεία του άρθρου 4 του Χάρτη (απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. Κ. κ.λπ., C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, σκέψη 68).

77. Το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου εντάσσεται σε πλαίσιο εκ του οποίου ευλόγως συνάγεται ότι το σύνολο των κρατών που μετέχουν σε αυτό, είτε πρόκειται για κράτη μέλη είτε για τρίτα κράτη, σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα, περιλαμβανομένων αυτών τα οποία στηρίζονται στη Σύμβαση της Γενεύης, στο Πρωτόκολλο του 1967 και στην ΕΣΔΑ, και ότι είναι δυνατή συναφώς η ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών. Λαμβάνοντας ακριβώς υπόψη την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, ο νομοθέτης της Ένωσης εξέδωσε μεταξύ άλλων τον κανονισμό Δουβλίνο III. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι πρέπει να τεκμαίρεται ότι η μεταχείριση των αιτούντων άσυλο σε κάθε κράτος μέλος είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις του Χάρτη, τη Σύμβαση της Γενεύης και την ΕΣΔΑ³².

78. Παρά το εν λόγω τεκμήριο συμφωνίας, το Δικαστήριο έκρινε, περαιτέρω, ότι δεν αποκλείεται το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου να αντιμετωπίζει στην πράξη σοβαρές δυσλειτουργίες εντός ορισμένου κράτους μέλους, με αποτέλεσμα οι αιτούντες άσυλο να διατρέχουν σοβαρό κίνδυνο, σε περίπτωση μεταφοράς σε αυτό το κράτος μέλος, να τύχουν μεταχειρίσεως αντίθετης προς τα θεμελιώδη δικαιώματά τους³³.

79. Στη σκέψη 99 της απόφασης της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865), το Δικαστήριο διευκρινίζει σαφώς ότι τυχόν «εφαρμογή του κανονισμού [Δουβλίνο III] βάσει αμάχητου τεκμηρίου περί του ότι το κράτος μέλος που είναι καταρχήν αρμόδιο να εξετάσει την αίτηση σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντος άσυλο αντιβαίνει στην υποχρέωση των κρατών μελών να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν τον κανονισμό [Δουβλίνο III] κατά τρόπο σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα».

80. Συνεπώς, πρόκειται για μαχητό τεκμήριο συμφωνίας.

81. Επίσης, στην απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψεις 86 έως 94 και 106), το Δικαστήριο επισήμανε ότι η μεταφορά αιτούντων άσυλο στο πλαίσιο του συστήματος του Δουβλίνου ενδέχεται, υπό ορισμένες περιστάσεις, να είναι αντίθετη προς την απαγόρευση που προβλέπει το άρθρο 4 του Χάρτη. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι ο αιτών άσυλο διατρέχει ουσιαστικό κίνδυνο να υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, κατά την έννοια του άρθρου αυτού, σε περίπτωση μεταφοράς του σε κράτος μέλος στο οποίο υφίσταται σοβαρός κίνδυνος *συστημικών ελλείψεων όσον αφορά τη διαδικασία ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο*. Συνεπώς, κατ' εφαρμογήν της προβλεπόμενης στο άρθρο αυτό απαγορεύσεως, τα κράτη μέλη οφείλουν να μην προβαίνουν, στο πλαίσιο του συστήματος του Δουβλίνου, σε μεταφορά προσώπων προς ορισμένο κράτος μέλος, όταν είναι αδύνατον να αγνοούν την ύπαρξη, στο κράτος αυτό, συστημικών ελλείψεων³⁴.

82. Η απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865), εκδόθηκε σε περίπτωση αντίστοιχη με αυτήν την οποία αφορούσε η απόφαση του ΕΔΔΑ, της 21ης Ιανουαρίου 2011, M. S. κατά Βελγίου και Ελλάδας³⁵, σχετικά με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, ήτοι τη μεταφορά αιτούντος άσυλο από τις βελγικές αρχές προς την Ελλάδα, η οποία ήταν το υπεύθυνο κράτος μέλος για την εξέταση της αιτήσεώς του³⁶. Στη σκέψη 88 της απόφασης της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865), το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το ΕΔΔΑ είχε αποφανθεί, μεταξύ άλλων, ότι το Βασίλειο του Βελγίου είχε παραβεί το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, αφενός, εκθέτοντας τον προσφεύγοντα στους κινδύνους που ενέχουν οι

32 Βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψεις 78 έως 80).

33 Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψη 81).

34 Βλ. απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. K. κ.λπ. (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, σκέψη 60 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

35 CE:ECHR:2011:0121JUD003069609.

36 Σημειωτέον ότι, κατά την εξέταση των συνθηκών υποδοχής των αιτούντων διεθνή προστασία στην Ελλάδα, το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψη τις υποχρεώσεις τις οποίες υπέχουν οι ελληνικές αρχές με βάση την οδηγία 2003/9/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιανουαρίου 2003, σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη (ΕΕ 2003, L 31, σ. 18) (αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας, CE:ECHR:2011:0121JUD003069609, § 263).

πλημμέλειες της διαδικασίας ασύλου στην Ελλάδα, καθόσον οι βελγικές αρχές γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν ότι δεν υπήρχε καμία εγγύηση για το ότι οι ελληνικές αρχές θα εξέταζαν ουσιαστικά την οικεία αίτηση ασύλου, αφετέρου, εκθέτοντας μετά λόγου γνώσεως τον προσφεύγοντα σε συνθήκες κρατήσεως και διαβιώσεως που συνιστούν εξευτελιστική μεταχείριση³⁷.

83. Μολονότι η νομολογία που απορρέει από την απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865), σχετικά με την ύπαρξη συστημικών ελλείψεων όσον αφορά τη διαδικασία ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στο κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται το αίτημα κωδικοποιήθηκε το 2013 στο άρθρο 3, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού Δουβλίνο III, εντούτοις το Δικαστήριο έκρινε ότι από τα ανωτέρω δεν συνάγεται ότι οποιαδήποτε προσβολή, εκ μέρους του υπεύθυνου κράτους μέλους, θεμελιώδους δικαιώματος θίγει τις υποχρεώσεις των λοιπών κρατών μελών περί τηρήσεως των διατάξεων του κανονισμού [Δουβλίνο III]³⁸. Ειδικότερα, θα ήταν αντίθετο προς τους σκοπούς και το σύστημα του κανονισμού Δουβλίνο III να γίνει δεκτό ότι η παραμικρή παραβίαση των κανόνων που διέπουν το κοινό σύστημα ασύλου αρκεί για να παρακωλύσει κάθε μεταφορά αιτούντος άσυλο προς το κατ' αρχήν αρμόδιο κράτος μέλος³⁹.

84. Όσον αφορά τους κινδύνους που συνδέονται με τη μεταφορά καθαυτή του αιτούντος διεθνή προστασία, το Δικαστήριο έκρινε, στη σκέψη 65 της αποφάσεως της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. K. κ.λπ. (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127), ότι η μεταφορά μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον υπό συνθήκες που αποκλείουν το ενδεχόμενο να ανακύψει από τη μεταφορά αυτή πραγματικός κίνδυνος ο ενδιαφερόμενος να υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη. Συναφώς, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη την ιδιαίτερος σοβαρή κατάσταση της υγείας του ενδιαφερομένου⁴⁰, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε αδυναμία μεταφοράς του προς άλλο κράτος μέλος, ακόμη κι αν στο αιτούν κράτος μέλος δεν υφίστανται συστημικές ελλείψεις όσον αφορά τη διαδικασία ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων.

37 Στην απόφασή του, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κατάσταση *έσχατης υλικής στέρησης* ενδέχεται να είναι προβληματική υπό το πρίσμα του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Στη συνέχεια, διαπίστωσε ότι η κατάσταση στην οποία βρέθηκε ο προσφεύγων ήταν ιδιαίτερος σοβαρή. Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι «[ο προσφεύγων εξήγησε ότι] είχε ζήσει επί μήνες σε συνθήκες απόλυτης στέρησης και αδυνατούσε να ικανοποιήσει τις πιο στοιχειώδεις ανάγκες του: τροφή, καθαριότητα και στέγαση. Επιπλέον, βίωνε διαρκή αγωνία μήπως υποστεί επίθεση ή κλοπή καθώς και την παντελή απουσία προοπτικής για βελτίωση της κατάστασής του» (απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας, CE:ECHR:2011:0121JUD003069609, § 252 έως 254). Στη σκέψη 263 της αποφάσεως αυτής, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι ελληνικές αρχές «δεν έλαβαν προσηκόντως υπόψη την ευάλωτη κατάσταση του προσφεύγοντος ως αιτούντος άσυλο και πρέπει να θεωρηθούν υπεύθυνες, λόγω της παθητικότητάς τους, για τις συνθήκες στις οποίες αυτός βρέθηκε επί μήνες, διαβιώντας στον δρόμο, άπορος, χωρίς πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υγιεινής και χωρίς κανένα μέσο για την ικανοποίηση των στοιχειωδών αναγκών του. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι ο προσφεύγων υπήρξε θύμα εξευτελιστικής μεταχείρισης η οποία μαρτυρά έλλειψη σεβασμού για την αξιοπρέπειά του και ότι η κατάσταση αυτή του γέννησε, χωρίς αμφιβολία, συναισθήματα φόβου, αγωνίας ή κατωτερότητας, ικανά να τον οδηγήσουν στην απελπισία. Εκτιμά ότι αυτές οι συνθήκες ύπαρξης, σε συνδυασμό με την παρατεταμένη αβεβαιότητα στην οποία βρέθηκε ο προσφεύγων και την παντελή απουσία προοπτικής για βελτίωση της κατάστασής του, εμφανίζουν τον βαθμό σοβαρότητας που απαιτεί το άρθρο 3 της [ΕΣΔΑ]».

38 Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψη 82).

39 Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψη 84).

40 Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. K. κ.λπ., (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, σκέψεις 71, 73 και 96). Στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν συνέτρεχαν βάσιμοι λόγοι που να οδηγούν στο συμπέρασμα ότι στο υπεύθυνο κράτος μέλος υπάρχουν συστημικές ελλείψεις ως προς τη διαδικασία ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η ίδια η μεταφορά του αιτούντος άσυλο, του οποίου η κατάσταση υγείας είναι ιδιαίτερος σοβαρή, να συνεπάγεται πραγματικό κίνδυνο να υποστεί το πρόσωπο αυτό απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη, τούτο δε ανεξαρτήτως της ποιότητας των υπηρεσιών υποδοχής και της παρεχόμενης ιατρικής περιθάλψεως στο κράτος μέλος που είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεώς του. Το Δικαστήριο εκτίμησε ότι, υπό συνθήκες υπό τις οποίες η μεταφορά του αιτούντος άσυλο, ο οποίος πάσχει από ιδιαίτερος σοβαρή ψυχική ή σωματική πάθηση, συνεπάγεται πραγματικό και αποδεδειγμένο κίνδυνο σημαντικής και μη αναστρέψιμης επιδεινώσεως της καταστάσεως της υγείας του, η μεταφορά αυτή συνιστά απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου. Το Δικαστήριο έκρινε, περαιτέρω, ότι απόκειται στις αρχές του κράτους μέλους που πρέπει να εκτελέσει τη μεταφορά και, εφόσον παραστεί ανάγκη, στα δικαστήριά του, να άρουν κάθε σοβαρή αμφιβολία ως προς τις επιπτώσεις της μεταφοράς στην κατάσταση της υγείας του ενδιαφερομένου, λαμβάνοντας τα αναγκαία προληπτικά μέτρα ώστε η μεταφορά του να πραγματοποιηθεί υπό συνθήκες που καθιστούν δυνατόν να διαφυλαχθεί καταλλήλως και επαρκώς η κατάσταση της υγείας του προσώπου αυτού. Σε περίπτωση κατά την οποία, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης σοβαρότητας της παθήσεως του οικείου αιτούντος άσυλο, η λήψη των εν λόγω προληπτικών μέτρων δεν αρκεί για να εξασφαλιστεί ότι η μεταφορά του δεν συνεπάγεται πραγματικό κίνδυνο σημαντικής και μη αναστρέψιμης επιδεινώσεως της υγείας του, οι αρχές του εν λόγω κράτους μέλους οφείλουν να αναστείλουν την εκτέλεση της μεταφοράς του προσώπου αυτού, τούτο δε για όσο διάστημα η κατάστασή του δεν επιτρέπει μια τέτοια μεταφορά.

85. Ειδικότερα, στη σκέψη 91 της αποφάσεως αυτής, το Δικαστήριο απέρριψε ρητώς το επιχείρημα της Επιτροπής κατά το οποίο από το άρθρο 3, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού Δουβλίνο ΙΙΙ προκύπτει ότι μόνον η ύπαρξη συστημικών ελλείψεων στο υπεύθυνο κράτος μέλος μπορεί να επηρεάσει την υποχρέωση μεταφοράς του αιτούντος άσυλο προς το υπεύθυνο κράτος μέλος⁴¹.

86. Συναφώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε τον γενικό χαρακτήρα του άρθρου 4 του Χάρτη, το οποίο απαγορεύει οποιαδήποτε μορφή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισεως, καθώς και το γεγονός ότι η δυνατότητα των κρατών μελών να παραβλέπουν πραγματικό και αποδεδειγμένο κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισεως τον οποίο διατρέχει αιτών άσυλο με το πρόσχημα ότι ο κίνδυνος αυτός δεν προκύπτει από συστημικές ελλείψεις στο υπεύθυνο κράτος μέλος είναι προδήλως αντίθετη προς τον απόλυτο χαρακτήρα της προαναφερθείσας απαγορεύσεως⁴².

87. Στη σκέψη 95 της αποφάσεως της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. K. κ.λπ. (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127), διευκρινίζεται ότι η αδυναμία πραγματοποίησεως της μεταφοράς υπό τις επίμαχες στην υπόθεση αυτή περιστάσεις «*σέβεται απολύτως την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης* δεδομένου ότι όχι μόνο δεν θέτει εν αμφιβόλω την ύπαρξη τεκμηρίου σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε κάθε κράτος μέλος, αλλά εξασφαλίζει ότι τα κράτη μέλη λαμβάνουν δεόντως υπόψη τις διαλαμβανόμενες στην παρούσα απόφαση εξαιρετικές περιστάσεις. *Κατά τα λοιπά, αν ένα κράτος μέλος προέβαινε στη μεταφορά αιτούντος άσυλο υπό ανάλογες συνθήκες, η συνεπαγόμενη απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση δεν θα καταλογιζόταν άμεσα ή έμμεσα στις αρχές του υπεύθυνου κράτους μέλους, αλλά μόνο στο πρώτο κράτος μέλος*»⁴³.

88. Η συνετή αυτή προσέγγιση, η οποία αποδίδει πρωταρχική σημασία στην προστασία των θεμελιωδών αρχών και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, απηχεί και τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Ειδικότερα, στη σκέψη 126 της αποφάσεως της 4ης Νοεμβρίου 2014, Tarakhel κατά Ελβετίας (CE:ECHR:2014:1104JUD002921712), το εν λόγω δικαστήριο υπενθυμίζει «*ότι ο ισχυρισμός προσώπου ότι η επιστροφή του σε τρίτο κράτος θα το εκθέσει σε μεταχείριση που απαγορεύεται από το άρθρο 3 της [ΕΣΔΑ] πρέπει οπωσδήποτε να εξετάζεται προσεκτικά από τις εθνικές αρχές*».

89. Σε αντίθεση προς τις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865), και της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. K. κ.λπ. (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127), εκ των οποίων η πρώτη αφορούσε τις συστημικές ελλείψεις όσον αφορά τη διαδικασία ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων και η δεύτερη τη μεταφορά καθαυτή του αιτούντος διεθνή προστασία, η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά τη συνεκτίμηση της καταστάσεως που ενδέχεται να προκύψει *μετά* τη χορήγηση της διεθνούς προστασίας στο υπεύθυνο κράτος μέλος.

90. Το Δικαστήριο δεν έχει αποφανθεί μέχρι τούδε επί της καινοφανούς αυτής περιστάσεως.

41 Επισημαίνω ότι, στην απόφαση της 4ης Νοεμβρίου 2014, Tarakhel κατά Ελβετίας (CE:ECHR:2014:1104JUD002921712), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, προκειμένου να κριθεί αν η μεταφορά αιτούντος διεθνή προστασία κατ' εφαρμογήν του συστήματος του Δουβλίνου συνιστά απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, πρέπει να εξεταστεί αν, με βάση τη γενική κατάσταση του μηχανισμού υποδοχής των αιτούντων άσυλο στο υπεύθυνο κράτος μέλος και την *ειδική κατάσταση των προσφευγόντων*, υφίστανται σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι προσφεύγοντες, σε περίπτωση επιστροφής τους στην Ιταλία, θα κινδύνευαν να υποστούν μεταχείριση αντίθετη προς το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, κατά την επίμαχη περίοδο, η κατάσταση στην Ιταλία ουδόλως μπορούσε να συγκριθεί με την κατάσταση στην Ελλάδα κατά την εποχή της αποφάσεως της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609), και ότι η προσέγγιση στην υπό κρίση υπόθεση δεν μπορούσε να είναι όμοια με την προσέγγιση που υιοθετήθηκε στην εν λόγω απόφαση. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, αν οι προσφεύγοντες (ζευγάρι με έξι ανήλικα παιδιά τα οποία τύχχαναν ειδικής προστασίας λόγω των ιδιαίτερων αναγκών τους και της εξαιρετικά ευάλωτης καταστάσεώς τους) στέλλονταν πίσω στην Ιταλία χωρίς οι ελβετικές αρχές να λάβουν προηγουμένως από τις ιταλικές αρχές ατομική εγγύηση, αφενός, για την ανάληψη της κατάλληλης φροντίδας με βάση την ηλικία των παιδιών και, αφετέρου, για τη διατήρηση της οικογενειακής ενότητας, θα στοιχειοθετούνταν παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

42 Βλ. απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. K. κ.λπ. (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, σκέψη 93).

43 Η υπογράμμιση δική μου.

2. Επί του δεύτερου σκέλους του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος⁴⁴

α) Παρατηρήσεις των διαδίκων

91. Η Ιταλική Κυβέρνηση υπέβαλε παρατηρήσεις μόνον επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος. Εκτιμά ότι οι προβαλλόμενες συστημικές ελλείψεις που αποδίδονται στο υπεύθυνο κράτος μέλος, όπως αυτές εκτίθενται από το αιτούν δικαστήριο, αφορούν στην πραγματικότητα το ισχύον σύστημα κοινωνικής προστασίας του κράτους αυτού και, συνεπώς, δεν συνιστούν παράβαση του άρθρου 4 του Χάρτη, αλλά, ενδεχομένως, των άρθρων 34 και 35 του Χάρτη και των διατάξεων της οδηγίας 2011/95.

92. Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, το αιτούν δικαστήριο βασίζεται σε κάποια υποθετική «συστημική έλλειψη» η οποία δεν αφορά ούτε τη διαδικασία άσυλο ούτε τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο, αλλά ένα μεταγενέστερο στάδιο, ήτοι εκείνο της διαμονής στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους των αιτούντων άσυλο στους οποίους χορηγήθηκε καθεστώς διεθνούς προστασίας. Επομένως, ο προβαλλόμενος κίνδυνος είναι υποθετικός, δεδομένου ότι η κατάσταση του A. Jawo είναι αυτή ενός αιτούντος άσυλο του οποίου η αίτηση διεθνούς προστασίας δεν έχει αποτελέσει ακόμη αντικείμενο ούτε εξετάσεως ούτε αποφάσεως.

93. Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι κανόνες του παράγωγου δικαίου της Ένωσης, περιλαμβανομένων των διατάξεων του κανονισμού Δουβλίνο III, πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης.

94. Βάσει των ανωτέρω, η Γερμανική Κυβέρνηση εκτιμά ότι οι συνθήκες διαβίωσης ενός προσώπου που έχει αναγνωριστεί ως δικαιούχος διεθνούς προστασίας πρέπει να εκτιμώνται με γνώμονα την οδηγία 2011/95. Επισημαίνει ότι, μολονότι η οδηγία 2013/33 θεσπίζει ενιαίες ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία, εντούτοις η οδηγία 2011/95 καθώς και η Σύμβαση της Γενεύης προβλέπουν μεταχείριση ανάλογη με εκείνη που επιφυλάσσεται στους ημεδαπούς ή ισότιμη μεταχείριση σε σχέση με τους υπηκόους των τρίτων χωρών στο υπεύθυνο κράτος μέλος. Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, «[η] ιδιαιτερότητα αυτή πρέπει [...] να λαμβάνεται υπόψη κατά την εκτίμηση των συνθηκών διαβίωσης των προσώπων που έχουν αναγνωριστεί ως δικαιούχοι διεθνούς προστασίας, όταν εξετάζεται αν οι εν λόγω συνθήκες διαβίωσης είναι αποδεκτές υπό το πρίσμα του άρθρου 4 του Χάρτη. Η επιλογή της νομοθετικής αυτής τεχνικής που εισάγει παρέκκλιση⁴⁵ έχει αντίκτυπο και στο πεδίο εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης. Ειδικότερα, τα θεμελιώδη δικαιώματα της Ένωσης εφαρμόζονται, με βάση το άρθρο 51, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του Χάρτη, μόνο στο πλαίσιο της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Κατά συνέπεια, τα μέτρα που δεν προβλέπονται στην οδηγία [2011/95] και στο πλαίσιο των οποίων τα κράτη μέλη ενεργούν βάσει ίδιας αρμοδιότητας δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη [και] το κριτήριο του πρωτογενούς δικαίου (εν προκειμένω, άρθρο 4 του Χάρτη) μπορεί να ισχύσει μόνο στο μέτρο που το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης επιβάλλει ορισμένες απαιτήσεις για τα κράτη μέλη».

95. Η Γερμανική Κυβέρνηση προσθέτει ότι το αιτούν δικαστήριο βασίζεται σε εσφαλμένη ερμηνεία του πεδίου εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης καθόσον υπολαμβάνει ότι, κατά την εκτίμηση των συνθηκών διαβίωσης των προσώπων που έχουν αναγνωριστεί ως δικαιούχοι διεθνούς προστασίας, το εθνικό δικαστήριο δύναται, πέρα από την τήρηση του ελάχιστου επιπέδου που επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης στην οδηγία 2011/95, να εξετάσει και το ζήτημα της ενδεχόμενης παραβάσεως του άρθρου 4 του Χάρτη. Επιπλέον, κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, η πραγματική

⁴⁴ Όπως επισήμανα στο σημείο 75 των παρουσών προτάσεων, πρώτα θα εξετάσω το δεύτερο σκέλος του τρίτου ερωτήματος που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο.

⁴⁵ Ήτοι, την πρόβλεψη περί μεταχειρίσεως ανάλογης με εκείνη των ημεδαπών αντί των ενιαίων ελάχιστων απαιτήσεων.

εξέταση της αιτήσεως ασύλου απόκειται μόνο στο υπεύθυνο κράτος μέλος και είναι άγνωστο επί ποίας πραγματικής βάσεως το κράτος μέλος που εκτελεί τη μεταφορά μπορεί να πραγματοποιήσει την εξέταση αυτή εκ των προτέρων ώστε να καταλήξει με βεβαιότητα στο συμπέρασμα ότι το δικαίωμα χορηγήσεως διεθνούς προστασίας θα αναγνωρισθεί ή όχι στο υπεύθυνο κράτος μέλος.

96. Κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο για την κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση την οποία ο αιτών διεθνή προστασία ενδέχεται να υποστεί μετά τη διαδικασία ασύλου, διότι η έκθεση του αιτούντος στη μεταχείριση αυτή δεν συνιστά άμεση συνέπεια της μεταφοράς. Η ευθύνη για την κατάσταση στην οποία ο αιτών διεθνή προστασία «θα βρεθεί *μετά* την ολοκλήρωση της διαδικασίας ασύλου ανήκει *αποκλειστικά* στο κράτος μέλος που καθορίζεται από τον κανονισμό Δουβλίνο ως υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως ασύλου και για την ανάληψη των σχετικών υποχρεώσεων».

97. Κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, είναι προφανές ότι η παροχή στον αιτούντα άσυλο της δυνατότητας να αμφισβητήσει απόφαση περί μεταφοράς επικαλούμενος τις συνθήκες διαβιώσεως στο υπεύθυνο κράτος μέλος *μετά* τη χορήγηση διεθνούς προστασίας βαίνει πέραν του πεδίου εφαρμογής του συστήματος του Δουβλίνου. Πρώτον, το κείμενο του κανονισμού Δουβλίνο III δεν επιβεβαιώνει αυτή την ευρεία ερμηνεία. Δεύτερον, το σύστημα του Δουβλίνου έχει ως σκοπό τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως ασύλου και δεν ενδιαφέρεται για την έκβαση της αιτήσεως ασύλου ή για την κατάσταση των αιτούντων άσυλο μετά τη χορήγηση διεθνούς προστασίας σε περίπτωση ευνοϊκής απαντήσεως επί της αιτήσεώς τους. Τρίτον, η έκβαση της αιτήσεως ασύλου από τη στιγμή που ο αιτών άσυλο βρίσκεται στο υπεύθυνο κράτος μέλος είναι αβέβαιη. Τέταρτον, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου εκτιμά ότι η επίκληση των συνθηκών διαβιώσεως μετά τη χορήγηση διεθνούς προστασίας προκειμένου να αμφισβητηθεί το κύρος αποφάσεως είναι πρόωρη. Επισημαίνει ότι ενδέχεται να μεσολαβήσει πολύς χρόνος μέχρι την πραγματοποίηση της μεταφοράς και τη εν συνεχεία εξέταση της αιτήσεως ασύλου, και άρα οι συνθήκες διαβιώσεως μπορεί να μεταβληθούν ουσιωδώς στο διάστημα αυτό. Κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, αν ο δικαιούχος διεθνούς προστασίας διατρέχει κίνδυνο να υποστεί αντίθετη προς το άρθρο 4 του Χάρτη μεταχείριση μετά τη χορήγηση της εν λόγω προστασίας, τότε έχει τη δυνατότητα να ζητήσει δικαστική προστασία στο κράτος μέλος υποδοχής, υπό την προϋπόθεση ότι το δίκαιο της Ένωσης έχει εφαρμογή.

98. Η Ουγγρική Κυβέρνηση εκτιμά ότι το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού Δουβλίνο III καλύπτει την περίοδο που αντιστοιχεί στην εφαρμογή της διαδικασίας προσδιορισμού του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας, ενώ, αντίθετα, δεν περιλαμβάνει κανόνες σχετικά με τη μεταγενέστερη περίοδο. Κατά την ίδια κυβέρνηση, οι μεταγενέστερες της μεταφοράς και της εξετάσεως της αιτήσεως διεθνούς προστασίας περιστάσεις δεν συγκαταλέγονται στις περιστάσεις που πρέπει να εξετάζονται στο πλαίσιο του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III. Η κυβέρνηση αυτή επισημαίνει ότι οι συνθήκες διαβιώσεως μετά την εξέταση της αιτήσεως δεν μπορούν να εξεταστούν αντικειμενικά, διότι τα συστήματα κοινωνικής προστασίας των κρατών μελών δεν είναι όμοια και όλες οι εθνικές λύσεις είναι δεκτικές αμφισβήτησεως όσον αφορά την καταλληλότητά τους. Επομένως, κατά την ίδια κυβέρνηση, εγείρεται το θεμελιώδες ερώτημα πώς είναι δυνατόν μια εθνική αρχή ή ένα εθνικό δικαστήριο να θεμελιώσει την απόφασή του περί αρνήσεως της μεταφοράς στο πλαίσιο της διαδικασίας «Δουβλίνο», αφού θα έπρεπε να εξεταστεί εκ των προτέρων, πρώτον, αν ο αιτών θα αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας στο υπεύθυνο κράτος μέλος και, δεύτερον, αν στη συγκεκριμένη περίπτωση υφίσταται πραγματικός κίνδυνος να μην είναι ενδεχομένως ικανοποιητικές οι συνθήκες διαβιώσεως.

99. Η Επιτροπή θεωρεί ότι ο κανονισμός Δουβλίνο III, ακόμη και αν ερμηνευθεί υπό το φως του άρθρου 4 του Χάρτη, δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη, αφενός, να εξετάζουν το ζήτημα αν οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας διατρέχουν, *μετά* την ολοκλήρωση της διαδικασίας ασύλου, πραγματικό κίνδυνο να οδηγηθούν στην εξαθλίωση και, επομένως, να υποστούν αντίθετη προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια μεταχείριση στο πλαίσιο των διαδικασιών μεταφοράς με βάση τον εν λόγω κανονισμό και, αφετέρου, να αναστέλλουν μεμονωμένες μεταφορές για τους λόγους αυτούς. Αντίθετα,

εκτιμά ότι, εφόσον το υπεύθυνο κράτος μέλος εκπληρώνει έναντι των δικαιούχων προστασίας τις υποχρεώσεις που υπέχει με βάση τη Σύμβαση της Γενεύης και την οδηγία 2011/95, δηλαδή, ειδικότερα, τους παρέχει πραγματική πρόσβαση, με ισότιμους όρους, στην εκπαίδευση, την απασχόληση, την κοινωνική αρωγή, τη στέγαση και την ιατρική περίθαλψη, τα υπόλοιπα κράτη μέλη μπορούν να στηρίζονται στο γεγονός ότι το κράτος αυτό και η κοινωνία του συνολικά καταβάλλουν επαρκείς προσπάθειες ώστε ακόμη και τα πρόσωπα που βρίσκονται σε κατάσταση ένδειας να μην υφίστανται απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη.

β) Ανάλυση

100. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαιού της Ένωσης η εξέταση, από το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα, πριν την πραγματοποίηση της μεταφοράς, της υπάρξεως πραγματικών και αποδεδειγμένων κινδύνων για απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση του ενδιαφερομένου στο κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται το αίτημα, οι οποίοι μπορεί να αναφανούν μετά την ενδεχόμενη χορήγηση της διεθνούς προστασίας ή αν, αντίθετα, πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι πολύ μικρή η πιθανότητα να αναφανούν οι εν λόγω κίνδυνοι και, επομένως, η εξέταση και η συνεκτίμησή τους είναι πρόωρες⁴⁶.

101. Το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη ορίζει ότι οι διατάξεις του τελευταίου απευθύνονται στα κράτη μέλη μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Επομένως, η τήρηση του άρθρου 4 του Χάρτη, σχετικά με την απαγόρευση των απάνθρωπων και εξευτελιστικών ποινών και μεταχειρίσεων, επιβάλλεται στα κράτη μέλη όταν αυτά μεταφέρουν αιτούντα διεθνή προστασία προς το υπεύθυνο κράτος μέλος κατ' εφαρμογήν του άρθρου 29 του κανονισμού Δουβλίνο III⁴⁷.

102. Ωστόσο, όταν ένα κράτος μέλος προβαίνει στη μεταφορά αιτούντος διεθνή προστασία, εφαρμόζει το άρθρο 29 του κανονισμού Δουβλίνο III και όχι τις διατάξεις της οδηγίας 2011/95. Επομένως, δεν ασκούν επιρροή οι παρατηρήσεις της Γερμανικής Κυβερνήσεως κατά τις οποίες ο Χάρτης δεν έχει εφαρμογή εν προκειμένω εάν η οδηγία 2011/95 δεν επιβάλλει απαιτήσεις στα κράτη μέλη.

103. Όσον αφορά τις παρατηρήσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως σχετικά με τα άρθρα 34 και 35 του Χάρτη, πρέπει να σημειωθεί ότι το αιτούν δικαστήριο δεν υπέβαλε ερωτήσεις σχετικά με τις διατάξεις αυτές. Επιπλέον, θεωρώ ότι η τυχόν εφαρμογή των διατάξεων αυτών δεν αναιρεί τη λυσιτέλεια της εφαρμογής του άρθρου 4 του Χάρτη.

104. Περαιτέρω, πέρα από τον γενικό και απόλυτο χαρακτήρα της απαγορεύσεως του άρθρου 4 του Χάρτη, ο οποίος συνηγορεί υπέρ της διασταλτικής εφαρμογής της διατάξεως αυτής, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, στην απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865), το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι *το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου* στηρίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και στο τεκμήριο ότι τα λοιπά κράτη μέλη τηρούν το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, ότι σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα, με συνέπεια να καθίσταται, κατ' αρχήν, δυνατή η μεταφορά των αιτούντων διεθνή προστασία προς το αρμόδιο κράτος μέλος κατ' εφαρμογήν του συστήματος του Δουβλίνου.

⁴⁶ Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου δεν περιορίζεται στη ρύθμιση μόνον του σταδίου της υποδοχής των αιτούντων διεθνή προστασία και της διαδικασίας χορηγήσεως της προστασίας αυτής. Το εν λόγω σύστημα πρέπει επίσης να λαμβάνει υπόψη τα πρόσωπα στα οποία το υπεύθυνο κράτος μέλος χορήγησε, μετά το πέρας της διαδικασίας, καθεστώς διεθνούς προστασίας. Το ίδιο δικαστήριο εκτιμά ότι η εξέταση σχετικά με την ύπαρξη σε κράτος μέλος συστημικών ελλείψεων κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού Δουβλίνο III δεν μπορεί να περιορίζεται στην απάντηση του ερωτήματος αν οι συνθήκες υποδοχής κατά την ίδια τη διαδικασία εμφανίζουν τέτοιες ελλείψεις, αλλά πρέπει να συνεκτιμά και την επακόλουθη κατάσταση. «Τούτο [...] συνεπάγεται κατ' ανάγκη ότι αρκεί να υφίστανται συστημικές ελλείψεις που δεν συνάδουν με τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας σε ένα και μόνο στάδιο, προκειμένου να αποκλεισθεί συνολικά η παραπομπή των ενδιαφερομένων στη διαδικασία στο υπεύθυνο κράτος μέλος, καθόσον σε διαφορετική περίπτωση οι ενδιαφερόμενοι θα διέτρεχαν τον κίνδυνο να υποστούν δυσμενή μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του [Χάρτη]».

⁴⁷ Βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψεις 64 έως 69).

105. Συναφώς, από τις σκέψεις 84 και 85 της αποφάσεως της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865), προκύπτει ότι, κατά την ανάλυση του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη όχι μόνον την οδηγία 2003/9/EK, αλλά και την οδηγία 2004/83/EK του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους⁴⁸, καθώς και την οδηγία 2005/85/EK του Συμβουλίου, της 1ης Δεκεμβρίου 2005, σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα⁴⁹.

106. Υπογραμμίζω ότι η οδηγία 2004/83, όπως και η οδηγία 2011/95, η οποία την αντικατέστησε, περιλάμβανε κανόνες σχετικά με τη μεταχείριση των δικαιούχων διεθνούς προστασίας⁵⁰ και θέσπιζε, μεταξύ άλλων, ελάχιστους κανόνες σχετικά με την πρόσβαση του ενδιαφερομένου στην εκπαίδευση, την κοινωνική αρωγή, την ιατρική περίθαλψη και τη στέγαση. Εν προκειμένω, η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά ακριβώς την πρόσβαση στα εν λόγω κοινωνικά δικαιώματα στην Ιταλία.

107. Επιπλέον, η εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας και η ενδεχόμενη χορήγηση της προστασίας αυτής είναι σαφώς μεταγενέστερες του προσδιορισμού του υπεύθυνου κράτους μέλους με βάση τον κανονισμό Δουβλίνο III.

108. Μολονότι κάθε στάδιο διέπεται από ειδικούς κανόνες και προθεσμίες, έχω τη γνώμη ότι ο προσδιορισμός του υπεύθυνου κράτους μέλους, η εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας και η ενδεχόμενη χορήγηση της προστασίας αυτής συγκροτούν από κοινού το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου. Πράγματι, όλα αυτά τα διακριτά στάδια είναι διαδοχικά και άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης, στο πλαίσιο της οποίας προβάλλεται η ύπαρξη κινδύνου απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχειρίσεως στο υπεύθυνο κράτος μέλος, ο διαχωρισμός των σταδίων της μεταφοράς του αιτούντος διεθνή προστασία, της υποδοχής του και της εξετάσεως της αιτήσεώς του από το στάδιο της χορηγήσεως της διεθνούς προστασίας θα ήταν τεχνητός, λαμβανομένης ιδίως υπόψη της χρονικής εγγύτητας όλων αυτών των σταδίων⁵¹. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι η επίκληση της υπάρξεως πραγματικού κινδύνου παραβάσεως του άρθρου 4 του Χάρτη, μεταγενέστερου της χορηγήσεως διεθνούς προστασίας, προκειμένου να αμφισβητηθεί το κύρος αποφάσεως περί μεταφοράς, δεν θα είχε ως συνέπεια έναν πρόωρο έλεγχο.

109. Επιπλέον, δεδομένου ότι τα κράτη μέλη, πριν προβούν στη μεταφορά του αιτούντος διεθνή προστασία με βάση το άρθρο 29 του κανονισμού Δουβλίνο III, υποχρεούνται να εξετάσουν τη διαδικασία ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής στο υπεύθυνο κράτος μέλος υπό το πρίσμα του άρθρου 4 του Χάρτη, όταν προβάλλεται ισχυρισμός περί της υπάρξεως συστημικών ελλείψεων στο τελευταίο αυτό κράτος μέλος⁵², πρέπει να απορριφθεί το επιχείρημα της Ουγγρικής και της Γερμανικής Κυβερνήσεως κατά το οποίο τα κράτη μέλη δεν είναι σε θέση να εξετάζουν τις συνθήκες διαβιώσεως των δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε άλλα κράτη. Εξάλλου, μια τέτοια αποποίηση ευθύνης που βασίζεται στην έλλειψη πρακτικών μέσων είναι προδήλως αντίθετη προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία επιβάλλει στις εθνικές αρχές την υποχρέωση να προβαίνουν σε «προσεκτική εξέταση»⁵³.

48 ΕΕ 2004, L 304, σ. 12. Η οδηγία 2004/83 καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2011/95.

49 ΕΕ 2005, L 326, σ. 13. Η οδηγία 2005/85 καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2013/32.

50 Η επικουρική προστασίας.

51 Πράγματι, κατά το άρθρο 31, παράγραφος 3, της οδηγίας 2013/32, «[τ]α κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η διαδικασία εξέτασης ολοκληρώνεται εντός έξι μηνών από την κατάθεση της αίτησης». Κατά την ίδια διάταξη, η προθεσμία των έξι μηνών αρχίζει από τη στιγμή κατά την οποία ορίζεται ένα κράτος μέλος ως υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως, σύμφωνα με τον κανονισμό Δουβλίνο III, ο αιτών βρίσκεται στο έδαφος του κράτους μέλους και τον έχει αναλάβει η αρμόδια αρχή.

52 Βλ. άρθρο 3, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού Δουβλίνο III.

53 Βλ. σκέψη 126 της αποφάσεως του ΕΔΔΑ της 4ης Νοεμβρίου 2014, Tarakhel κατά Ελβετίας (CE:ECHR:2014:1104JUD002921712).

110. Με βάση τα ανωτέρω, φρονώ ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης το ζήτημα αν είναι παράνομη η μεταφορά αιτούντος διεθνή προστασία προς το υπεύθυνο κράτος μέλος με βάση το άρθρο 29 του κανονισμού Δουβλίνο III, όταν ο εν λόγω αιτών, σε περίπτωση χορηγήσεως καθεστώτος διεθνούς προστασίας στο κράτος αυτό, θα διέτρεχε σε αυτό, λαμβανομένων υπόψη των αναμενόμενων συνθηκών διαβιώσεως, πραγματικό και αποδεδειγμένο κίνδυνο να υποστεί τη μεταχείριση του άρθρου 4 του Χάρτη.

3. Επί του πρώτου σκέλους του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

111. Από την απάντησή μου στο δεύτερο σκέλος του τρίτου ερωτήματος του αιτούντος δικαστηρίου και, ειδικότερα, από τον γενικό και απόλυτο χαρακτήρα της απαγορεύσεως της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχειρίσεως που προβλέπεται στο άρθρο 4 του Χάρτη, προκύπτει, κατά τη γνώμη μου, ότι στο πρώτο σκέλος του τρίτου ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι είναι παράνομη η μεταφορά του αιτούντος διεθνή προστασία στο υπεύθυνο κράτος μέλος με βάση το άρθρο 29 του κανονισμού Δουβλίνο III, όταν ο εν λόγω αιτών, σε περίπτωση χορηγήσεως καθεστώτος διεθνούς προστασίας στο κράτος αυτό, θα διέτρεχε σε αυτό, λαμβανομένων υπόψη των αναμενόμενων συνθηκών διαβιώσεως, σοβαρό κίνδυνο να υποστεί τη μεταχείριση του άρθρου 4 του Χάρτη. Κατά συνέπεια, η μεταφορά αιτούντος διεθνή προστασία στο πλαίσιο του κανονισμού Δουβλίνο III μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον υπό συνθήκες που αποκλείουν το ενδεχόμενο να ανακύψει από τη μεταφορά αυτή πραγματικός και αποδεδειγμένος κίνδυνος ο ενδιαφερόμενος να υποστεί, μετά τη χορήγηση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη.

4. Επί του τρίτου σκέλους του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

112. Με το τρίτο σκέλος του τρίτου ερωτήματός του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει τα κριτήρια του δικαίου της Ένωσης βάσει των οποίων πρέπει να εκτιμώνται οι συνθήκες διαβιώσεως σε ορισμένο κράτος μέλος ενός προσώπου που έχει αναγνωριστεί σε αυτό ως δικαιούχος διεθνούς προστασίας.

113. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η οδηγία 2011/95, «[όσον] αφορά τις συνθήκες διαβιώσεως των δικαιούχων προστασίας, προβλέπει κατά κανόνα μεταχείριση ανάλογη με εκείνη που επιφυλάσσεται στους ημεδαπούς και ότι δεν υπαγορεύονται, στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης, συγκεκριμένες (ελάχιστες) προδιαγραφές με βάση το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου (βλ. όμως και το άρθρο 32 της οδηγίας [2011/95, σχετικά με την πρόσβαση σε κατάλυμα,] που απαιτεί μόνον ίση μεταχείριση με εκείνη άλλων υπηκόων τρίτων χωρών). Εντούτοις, μεταχείριση ανάλογη με εκείνη που επιφυλάσσεται στους ημεδαπούς ενδέχεται να μην επαρκεί, ακόμη και αν οι προδιαγραφές για τους ημεδαπούς συνάδουν με τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Πιο συγκεκριμένα, η Ένωση οφείλει να συνεκτιμήσει ότι συναφώς πρόκειται, κατά κανόνα, για ευάλωτους και ξεριζωμένους ανθρώπους και, σε κάθε περίπτωση, για ανθρώπους με διάφορες μειονεξίες, οι οποίοι βρίσκονται σε δυσχερή θέση ή αδυνατούν πλήρως να διεκδικήσουν μόνοι τους, με αποτελεσματικό τρόπο, τα δικαιώματα που τους παρέχει τυπικά η έννομη τάξη του κράτους υποδοχής. Επομένως πρέπει, κατ' αρχάς, να βρεθούν στην ίδια ή σε παρόμοια πραγματική κατάσταση με εκείνη από την οποία οι ημεδαποί ασκούν ή μπορούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους. Μόνον αυτό το πραγματικό κοινωνικό υπόβαθρο μπορεί να δικαιολογήσει και να στηρίξει τη λογική μιας μεταχειρίσεως ανάλογης με εκείνη που επιφυλάσσεται στους ημεδαπούς. Για τον λόγο αυτόν, το άρθρο 34 της οδηγίας [2011/95] επιβάλλει εύλογα στα κράτη μέλη να μεριμνούν για την αποτελεσματική πρόσβαση σε προγράμματα εντάξεως, τα οποία έχουν ειδική αντισταθμιστική λειτουργία και μάλιστα χωρίς όρους

και περιορισμούς»⁵⁴.

114. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι έχει στη διάθεσή του, μεταξύ άλλων, την αναλυτική ερευνητική έκθεση του ελβετικού οργανισμού βοήθειας στους πρόσφυγες με τίτλο «Συνθήκες υποδοχής στην Ιταλία» του Αυγούστου 2016 (βλ. σ. 32 επ.)⁵⁵, (στο εξής: έκθεση του ελβετικού οργανισμού βοήθειας στους πρόσφυγες), «από την οποία προκύπτουν συγκεκριμένα στοιχεία ότι οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας διατρέχουν τον κίνδυνο, ζώντας στο περιθώριο της κοινωνίας, να καταλήξουν άστεγοι και να εξαθλιωθούν» στο εν λόγω κράτος μέλος. «Ο [ελβετικός οργανισμός βοήθειας στους πρόσφυγες] τονίζει επανειλημμένως ότι το απολύτως ανεπαρκές σύστημα κοινωνικής πρόνοιας μπορεί να εξηγηθεί σε μεγάλο βαθμό εάν ληφθεί υπόψη η υποστήριξη στο πλαίσιο των οικογενειακών δομών ή ότι, με άλλα λόγια, μόνο λόγω της υποστηρίξεως αυτής η ανέχεια δεν συνιστά γενικό φαινόμενο στον ιταλικό πληθυσμό. Οι δομές αυτές όμως δεν υφίστανται καθόλου για τους δικαιούχους προστασίας».

α) Παρατηρήσεις των διαδίκων

115. Ο Α. Jawo εκτιμά ότι δεν «έχει νόημα για τον ενδιαφερόμενο να μεταφερθεί σε χώρα στην οποία οι συνθήκες διαβίωσης των αιτούντων άσυλο είναι μεν αξιοπρεπείς, πλην όμως οι συνθήκες για τους δικαιούχους προστασίας είναι αποδοκιμαστές. Υπό τέτοιες συνθήκες, η θετική έκβαση της διαδικασίας ασύλου θα συνεπαγόταν επιδείνωση της έννομης καταστάσεως του ενδιαφερομένου. Αυτό είναι άτοπο. Επίσης, αυτό αποδεικνύει ότι η άποψη κατά την οποία οι αιτούντες άσυλο δεν διατρέχουν στην Ιταλία κανέναν κίνδυνο να υποστούν μεταχείριση που απαγορεύεται από το άρθρο 4 του Χάρτη δεν είναι ακριβής».

116. Η Ιταλική Κυβέρνηση θεωρεί ότι το αιτούν δικαστήριο θέτει εν αμφιβόλω την καταλληλότητα του κρατικού συστήματος κοινωνικής εντάξεως του οποίου αυτές καθαυτές οι υποτιθέμενες ελλείψεις δεν ασκούν επιρροή στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Εκτιμά ότι δεν μπορεί να γίνεται λόγος για απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση όταν, με βάση το ισχύον σύστημα κοινωνικής προστασίας, το κράτος διασφαλίζει στους δικαιούχους διεθνούς προστασίας τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες εγγυήσεις με εκείνα που παρέχονται στους υπηκόους του, απλώς και μόνον επειδή τα αντισταθμιστικά μέτρα εντάξεως που λαμβάνονται λόγω της ιδιαίτερα αδύναμης και ευάλωτης θέσεως των δικαιούχων αυτών δεν είναι ίδια με εκείνα που έχουν θεσπιστεί σε άλλες χώρες ή επειδή εμφανίζουν ορισμένες ελλείψεις. Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, οι ελλείψεις πρέπει να μπορούν να εμποδίσουν (ή να πιθανολογείται σε επαρκή βαθμό ότι υπάρχει κίνδυνος να εμποδίσουν), *in concreto*, τον δικαιούχο διεθνούς προστασίας να ασκήσει, χάρη στις στοιχειώδεις κοινωνικές παροχές, τα δικαιώματα που του έχουν αναγνωρισθεί. Η ίδια κυβέρνηση εκτιμά ότι, για να υφίσταται σοβαρός κίνδυνος απάνθρωπης μεταχείρισεως, οι ελλείψεις πρέπει να παρεμβάλλουν συγκεκριμένα εμπόδια στην υλοποίηση των εν λόγω ελάχιστων και στοιχειωδών κοινωνικών παροχών, με συνέπεια να υπάρχει μεγάλη πιθανότητα ο δικαιούχος της διεθνούς προστασίας να περιέλθει σε κατάσταση περιθωριοποιήσεως και ένδειας.

⁵⁴ Το αιτούν δικαστήριο προσέθεσε ότι, «[σ]υγκεκριμένα, τούτο σημαίνει, επίσης, ότι το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου οφείλει να εξασφαλίζει τουλάχιστον ένα πρόγραμμα εντάξεως ανάλογων διαστάσεων, το οποίο να καλύπτει δεόντως τις ελλείψεις του εξεταζόμενου εν προκειμένω κύκλου ανθρώπων, στον βαθμό που τούτο είναι αναγκαίο, ώστε μεταχείριση ανάλογη με εκείνη που επιφυλάσσεται στους ημεδαπούς να μην προβλέπεται μόνο σε τυπικό νομικό επίπεδο, αλλά να εξασφαλίζεται εν τοις πράγμασι, ακόμη και αν τούτο προϋποθέτει διαφορετικές υποχρεώσεις για κάθε κράτος μέλος. Η απαίτηση αυτή διαμορφώνει ένα ελάχιστο επίπεδο προσφυγικών και ανθρώπινων δικαιωμάτων στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης», (σκέψη 25 της διατάξεως περί παραπομπής).

⁵⁵ Διαθέσιμη στο διαδίκτυο στην ακόλουθη διεύθυνση: <http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/resources/160908-sfh-bericht-italien-f.pdf>.

117. Η Ιταλική Κυβέρνηση επισημαίνει ότι η (μία και μόνον) έκθεση μιας μη κυβερνητικής οργανώσεως την οποία έλαβε υπόψη του το αιτούν δικαστήριο⁵⁶ διαψεύδεται από άλλη ανεξάρτητη έκθεση⁵⁷ και, επιπλέον, δεν φαίνεται να περιέχει στοιχεία αρκούντως ακριβή και ικανά να τεκμηριώσουν συστηματικές ελλείψεις δυνάμενες να δικαιολογήσουν παρέκκλιση από τους κανόνες του κανονισμού Δουβλίνο III⁵⁸.

118. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου θεωρεί ότι η οδηγία 2011/95 έχει συνταχθεί κατά τρόπον ώστε οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας να μην τυγχάνουν καλύτερης μεταχείρισεως από τους υπηκόους του κράτους μέλους που τους αναγνώρισε το εν λόγω καθεστώς προστασίας.

119. Η Ουγγρική Κυβέρνηση θεωρεί ότι οι εθνικές αρχές πρέπει να ενεργούν σεβόμενες την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών.

120. Η Ολλανδική Κυβέρνηση αμφιβάλλει κατά πόσον οι συνθήκες διαβιώσεως στην Ιταλία, όπως τις περιγράφει το αιτούν δικαστήριο, μπορούν να χαρακτηριστούν ως μεταχείριση αντίθετη προς το άρθρο 4 του Χάρτη. Κατά την ίδια κυβέρνηση, οι συνθήκες αυτές δεν είναι συγκρίσιμες με την κατάσταση που αποτελούσε το αντικείμενο της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865), και η απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609).

121. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η διατύπωση του άρθρου 34 της οδηγίας 2011/95 είναι ιδιαίτερα επιφυλακτική. Κατά την Επιτροπή, τα κράτη μέλη υποχρεούνται μόνο να μεριμνούν για την πρόσβαση στα προγράμματα εντάξεως «τα οποία θεωρούν κατάλληλα για τις ειδικές ανάγκες των δικαιούχων του καθεστώτος του πρόσφυγα ή του καθεστώτος επικουρικής προστασίας» ή να δημιουργούν προϋποθέσεις που να εξασφαλίζουν στους δικαιούχους διεθνούς προστασίας την πρόσβαση σε μη κρατικά προγράμματα εντάξεως. Η ίδια εκτιμά ότι τυχόν ελλείμματα στην κατάρτιση των προγραμμάτων εντάξεως δεν αρκούν ώστε να τεκμηριωθεί η άποψη που εκτίθεται στην απόφαση περί παραπομπής, κατά την οποία οι δικαιούχοι προστασίας που δεν κατόρθωσαν ακόμη να ενσωματωθούν κοινωνικά, επειδή για παράδειγμα δεν γνωρίζουν τη γλώσσα, θα μπορούσαν να θεωρήσουν εαυτούς εγκαταλελειμμένους λόγω της αδιαφορίας της κοινωνίας και του κράτους για μια μοίρα τόσο άθλια ώστε να θίγεται η ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους.

122. Η Ελβετική Συνομοσπονδία δεν κατέθεσε παρατηρήσεις επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος.

β) Ανάλυση

123. Με βάση την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, πρέπει να τεκμαίρεται ότι η μεταχείριση των δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε κάθε κράτος μέλος είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις του Χάρτη, της Συμβάσεως της Γενεύης και της ΕΣΔΑ⁵⁹. Αυτό το τεκμήριο συμφωνίας ενισχύεται όταν το κράτος μέλος μεταφέρει στην εθνική του νομοθεσία *de jure*⁶⁰ αλλά και *de facto* τις διατάξεις του κεφαλαίου VII της οδηγίας 2011/95 («περιεχόμενο της διεθνούς προστασίας»), το οποίο προβλέπει για τον ενδιαφερόμενο δικαιούχο επίπεδο κοινωνικής προστασίας ισοδύναμο, αν όχι ανώτερο, με αυτό που προβλέπει η Σύμβαση της Γενεύης.

⁵⁶ Ήτοι η έκθεση του ελβετικού οργανισμού βοήθειας στους πρόσφυγες.

⁵⁷ Ήτοι την έκθεση μιας άλλης μη κυβερνητικής οργανώσεως, της AIDA [Asylum Information Database, Country report: Italy (Φεβρουάριος 2017)], (στο εξής: έκθεση της AIDA). Διαθέσιμη στο διαδίκτυο στην ακόλουθη διεύθυνση: <http://www.asylumineurope.org/reports/country/italy>.

⁵⁸ Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, «[σ]την εν λόγω έκθεση της AIDA δεν διαπιστώνεται σοβαρή κατάσταση δυνάμενη να έχει ως συνέπεια απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ούτε στο πλαίσιο του συστήματος εντάξεως και αρωγής μετά την αναγνώριση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας» (σημείο 88 των παρατηρήσεών της).

⁵⁹ Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψεις 78 έως 80).

⁶⁰ Πράγματι, κατά το άρθρο 288 ΣΛΕΕ, το κράτος μέλος δεσμεύεται όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

124. Ωστόσο, όπως επισήμανα στο σημείο 80 των παρουσών προτάσεων, το εν λόγω τεκμήριο συμφωνίας (ιδίως με το άρθρο 4 του Χάρτη) δεν είναι αμάχητο.

125. Κατά τη γνώμη μου, από τις σκέψεις 253 και 254 της αποφάσεως του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609), της οποίας η κρισιμότητα σε πλαίσιο αντίστοιχο με αυτό το οποίο αφορά η υπόθεση της κύριας δίκης επιβεβαιώθηκε με την απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψη 88), προκύπτει κατ' αναλογίαν ότι ένα κράτος μέλος παραβαίνει το άρθρο 4 του Χάρτη στην περίπτωση που δικαιούχοι διεθνούς προστασίας, απολύτως εξαρτημένοι από τη δημόσια αρωγή, αντιμετωπίζουν αδιαφορία εκ μέρους των αρχών, με αποτέλεσμα να βρίσκονται σε κατάσταση τόσο σοβαρής στερήσεως ή ένδειας ώστε να αποβαίνει ασύμβατη με την ανθρωπινή αξιοπρέπεια.

126. Με άλλα λόγια, προκειμένου να γίνει δεκτό ότι υφίστανται σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας διατρέχουν πραγματικό κίνδυνο να υποστούν απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη, λόγω των συνθηκών διαβιώσεώς τους στο κράτος μέλος που είναι υπεύθυνο με βάση τον κανονισμό Δουβλίνο III, οι δικαιούχοι αυτοί πρέπει να βρίσκονται σε *ιδιαιτέρως σοβαρή κατάσταση*⁶¹ εξαιτίας των συστημικών ελλείψεων που αντιμετωπίζουν στο εν λόγω κράτος μέλος.

127. Η ύπαρξη ή όχι τέτοιας καταστάσεως στο υπεύθυνο κράτος μέλος εξακριβώνεται αποκλειστικά και μόνο με συγκεκριμένη εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των περιστάσεων. Το αιτούν δικαστήριο οφείλει να λάβει υπόψη το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων που προσκομίζει ο ενδιαφερόμενος σχετικά με *όλα τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά* που αφορούν τις συνθήκες διαβιώσεως των δικαιούχων διεθνούς προστασίας στο υπεύθυνο κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένων των νόμων και των κανονιστικών ρυθμίσεων καθώς και του τρόπου με τον οποίο εφαρμόζεται εν τοις πράγμασιν η νομοθεσία αυτή.

128. Επιπλέον, και οι εκθέσεις και τα έγγραφα που εκδίδουν τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και οι ευρωπαϊκοί οργανισμοί, ο Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης (στο εξής: Επίτροπος) και η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες (UNHCR), καθώς και οι εκθέσεις και τα έγγραφα που εκδίδονται από μη κυβερνητικούς οργανισμούς⁶², παρέχουν στο αιτούν δικαστήριο τη δυνατότητα της αξιολογήσεως των συνθηκών διαβιώσεως των δικαιούχων διεθνούς προστασίας και, συνακόλουθα, της εκτιμήσεως των πραγματικών κινδύνων που ενδέχεται να διατρέξει ο ενδιαφερόμενος σε περίπτωση μεταφοράς του στο υπεύθυνο κράτος μέλος⁶³.

129. Μολονότι, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, τα έγγραφα που εκδίδει η Επιτροπή, η UNHCR και ο Επίτροπος έχουν ιδιαίτερη σημασία⁶⁴, το αιτούν δικαστήριο οφείλει να αξιολογήσει την κρισιμότητα και τη βαρύτητα που πρέπει να προσδοθεί στα στοιχεία και στις εκτιμήσεις που περιλαμβάνονται σε έγγραφα και εκθέσεις που εκδίδονται από μη κυβερνητικούς οργανισμούς, με βάση, μεταξύ άλλων, τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την κατάρτισή τους καθώς και την αμεροληψία των οργανισμών αυτών.

61 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609, § 254).

62 Όπως η έκθεση του ελβετικού οργανισμού βοήθειας στους πρόσφυγες και η έκθεση της AIDA, που μνημονεύονται από το αιτούν δικαστήριο.

63 Βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Halaf (C-528/11, EU:C:2013:342, σκέψη 44), και απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609, § 255).

64 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κάνει ειδική μνεία στην αποστολή που έχει αναθέσει στην UNHCR η Σύμβαση της Γενεύης, υπό το πρίσμα της οποίας πρέπει να ερμηνεύονται οι κανόνες του δικαίου της Ένωσης που διέπουν το άσυλο (βλ. απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Halaf (C-528/11, EU:C:2013:342, σκέψη 44)).

130. Το γεγονός ότι ορισμένο κράτος μέλος δεν τηρεί τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στις διατάξεις του κεφαλαίου VII της οδηγίας 2011/95 συνιστά κρίσιμο δεδομένο. Ωστόσο, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, δεδομένου ότι η παράβαση του άρθρου 4 του Χάρτη λόγω των συνθηκών διαβίωσης των δικαιούχων διεθνούς προστασίας στο υπεύθυνο κράτος μέλος προϋποθέτει ότι αυτοί βρίσκονται σε *ιδιαιτέρως σοβαρή κατάσταση*⁶⁵, η παραβίαση των διατάξεων της οδηγίας 2011/95 δεν αποτελεί κατ' ανάγκην επαρκή απόδειξη.

131. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, πλείονες κυβερνήσεις (εν προκειμένω, η Γερμανική, η Βελγική και η Ολλανδική) επέμειναν στην έννοια της ιδιαιτέρως σοβαρής καταστάσεως, προκειμένου να μην ενθαρρύνεται η «δευτερεύουσα μετανάστευση» ούτε η δημιουργία «μονομερούς φορτίου» για τα κράτη που χορηγούν τις καλύτερες παροχές, επισημαίνοντας ότι οι διαφορές μεταξύ των εθνικών συστημάτων κοινωνικής προστασίας δεν παραβιάζουν το δίκαιο της Ένωσης.

132. Η Ολλανδική Κυβέρνηση υπογράμμισε ότι παρέκκλιση από την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης πρέπει να γίνεται δεκτή μόνο για πολύ σοβαρούς λόγους, ενώ ήσσανος σημασίας παραβιάσεις της οδηγίας 2011/95 πρέπει να επισύρουν κυρώσεις μόνο μέσω της ασκήσεως ένδικων βοηθημάτων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων ή μέσω προσφυγών λόγω παραβάσεως ασκούμενων από την Επιτροπή ενώπιον του Δικαστηρίου.

γ) Εφαρμογή στην υπό κρίση περίπτωση

133. Επισημαίνω ότι το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται μόνο σε συστημικές και όχι σε μεμονωμένες ελλείψεις.

134. Επιπλέον, από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο δεν προκύπτει ότι ο A. Jawo βρίσκεται σε ιδιαιτέρως ευάλωτη κατάσταση η οποία να τον εξατομικεύει ή να τον διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους δικαιούχους διεθνούς προστασίας στην Ιταλία⁶⁶ και να τον κατατάσσει στα ευάλωτα πρόσωπα κατά την έννοια του άρθρου 20, παράγραφος 3, της οδηγίας 2011/95.

135. Με βάση την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, ο A. Jawo είναι ενήλικος, άγαμος και χαίρει καλής υγείας.

136. Από την απόφαση περί παραπομπής φαίνεται να προκύπτει ότι, *de jure*, δηλαδή από τυπικής απόψεως, οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας στην Ιταλία έχουν πρόσβαση, μεταξύ άλλων, στην απασχόληση, την εκπαίδευση, την κοινωνική αρωγή και την ιατρική περίθαλψη υπό τους ίδιους όρους όπως και οι Ιταλοί υπήκοοι⁶⁷. Όσον αφορά την πρόσβαση σε κατάλυμα, γίνεται διάκριση μεταξύ των εθνικών υπηκόων και των αιτούντων διεθνή προστασία.

65 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609, § 254).

66 Όσον αφορά την αυξημένη προστασία των ευάλωτων προσώπων, βλ. άρθρο 20, παράγραφος 3, της οδηγίας 2011/95, το οποίο ορίζει ότι, «[κ]ατά την εφαρμογή του [κεφαλαίου VII σχετικά με το περιεχόμενο της διεθνούς προστασίας], τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη την ειδική κατάσταση ευάλωτων προσώπων, όπως οι ανήλικοι, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες, οι ηλικιωμένοι, οι έγκυοι, οι άγαμοι γονείς που έχουν ανήλικα τέκνα, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, πρόσωπα με πνευματικές διαταραχές και πρόσωπα που υπήρξαν θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών μορφών ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας». Επισημαίνω ότι στη σκέψη 94 της αποφάσεως της 4ης Νοεμβρίου 2014, Tarakhel κατά Ελβετίας (CE:ECHR:2014:1104JUD002921712), το ΕΔΔΑ έκρινε «ότι, για να εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 3 [της ΕΣΔΑ], η μεταχείριση πρέπει να εμφανίζει έναν ελάχιστο βαθμό σοβαρότητας. Η εκτίμηση αυτού του ελάχιστου βαθμού είναι σχετική· εξαρτάται από το σύνολο των συνθηκών της εκάστοτε περιπτώσεως, ιδίως τη διάρκεια της μεταχείρισης και τον σωματικό και ψυχολογικό της αντίκτυπο, σε ορισμένες δε περιπτώσεις το φύλο, την ηλικία και την κατάσταση της υγείας του θύματος».

67 Κατά την Επιτροπή, «πρέπει να σημειωθεί ότι στη διάταξη περί παραπομπής δεν μνημονεύεται κανένα στοιχείο από το οποίο να προκύπτει ότι, στην Ιταλία, οι πρόσφυγες ή οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας στερούνται των γενικών ισχυουσών κοινωνικών παροχών κατά τρόπο που συνιστά δυσμενή διάκριση» (σημείο 43 των παρατηρήσεών της).

137. Πρέπει να τονιστεί ότι η διάκριση αυτή, μολοντί κατ' εμέ είναι αποδοκιμαστέα σε ανθρώπινο επίπεδο, είναι, κατ' αρχήν, σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης και το δημόσιο διεθνές δίκαιο. Πράγματι, σε αντίθεση προς τις διατάξεις σχετικά με την απασχόληση⁶⁸, την εκπαίδευση⁶⁹, την κοινωνική αρωγή⁷⁰ και την ιατρική περίθαλψη⁷¹, οι οποίες επιβάλλουν όμοια μεταχείριση με αυτήν που επιφυλάσσεται στους υπηκόους του κράτους μέλους⁷², η εν λόγω διάκριση μεταξύ των υπηκόων ορισμένου κράτους μέλους και των δικαιούχων διεθνούς προστασίας όσον αφορά την πρόσβαση σε κατάλυμα προβλέπεται ρητώς στο άρθρο 32 της οδηγίας 2011/95 και στο άρθρο 21 της Συμβάσεως της Γενεύης.

138. Επιπλέον, επισημαίνω συναφώς ότι στη σκέψη 249 της αποφάσεώς του της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι «το άρθρο 3 [της ΕΣΔΑ] δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι υποχρεώνει τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη να διασφαλίζουν δικαίωμα σε κατάλυμα σε κάθε πρόσωπο το οποίο εμπίπτει στη δικαιοδοσία τους [...]. Από το άρθρο 3 [της ΕΣΔΑ] δεν δύναται να συναχθεί ούτε γενική υποχρέωση παροχής οικονομικής συνδρομής στους πρόσφυγες προκειμένου αυτοί να είναι σε θέση να διατηρήσουν ορισμένο βιοτικό επίπεδο»⁷³.

139. Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι τα κράτη μέλη, μολοντί δεν υποχρεούνται, κατ' αρχήν, να επιφυλάσσουν στους δικαιούχους διεθνούς προστασίας μεταχείριση όμοια με εκείνη των ημεδαπών όσον αφορά την πρόσβαση σε κατάλυμα, εντούτοις οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι δικαιούχοι αυτοί έχουν πρόσβαση, μεταξύ άλλων, στην απασχόληση, την εκπαίδευση, την κοινωνική αρωγή και την ιατρική περίθαλψη υπό τους ίδιους όρους όπως και οι εθνικοί υπήκοοι, εξασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την πραγματική επίτευξη των αποτελεσμάτων που προβλέπει η οδηγία 2011/95. Το μοναδικό μέσο για την επίτευξη των εν λόγω αποτελεσμάτων στο υπεύθυνο κράτος μέλος ενδέχεται να είναι η μεταχείριση των δικαιούχων διεθνούς προστασίας κατά τρόπο όμοιο με αυτήν των ημεδαπών όσον αφορά την πρόσβαση σε κατάλυμα. Το συμπέρασμα αυτό μπορεί να προκύψει μόνον από λεπτομερή και αιτιολογημένη ανάλυση. Συναφώς, επιβάλλεται η επισήμανση ότι, κατά την κοινή επ' ακροατηρίου συζήτηση της 8ης Μαΐου 2018, η Ιταλική Κυβέρνηση επιβεβαίωσε ότι, στην Ιταλία, οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας έχουν δικαίωμα *μεταχειρίσεως όμοιας με εκείνη των ημεδαπών*.

140. Περαιτέρω, επισημαίνω ότι το αιτούν δικαστήριο, βασιζόμενο στην έκθεση του ελβετικού οργανισμού βοήθειας στους πρόσφυγες, εξέφρασε αμφιβολίες σχετικά με την τήρηση, από την Ιταλική Δημοκρατία, των υποχρεώσεων που επιβάλλει το άρθρο 34 της οδηγίας 2011/95 σχετικά με την πρόσβαση στα προγράμματα εντάξεως. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο αναφέρθηκε στις γλωσσικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας οι οποίες καθιστούν δυσχερή την πραγματική πρόσβαση στην κοινωνική προστασία κατά τρόπο ισότιμο με τους εθνικούς υπηκόους.

141. Είναι αλήθεια ότι η έλλειψη προγραμμάτων εντάξεως που να λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές ανάγκες των δικαιούχων διεθνούς προστασίας⁷⁴ καθώς και τις δυσκολίες τους, ιδίως τις γλωσσικές, συνιστά κρίσιμο δεδομένο εφόσον διαπιστωθεί από το αιτούν δικαστήριο.

68 Βλ. άρθρο 26 της οδηγίας 2011/95. Βλ., επίσης, άρθρα 17 έως 19 της Συμβάσεως της Γενεύης.

69 Βλ. άρθρο 27 της οδηγίας 2011/95 και άρθρο 22 της Συμβάσεως της Γενεύης.

70 Βλ. άρθρο 29 της οδηγίας 2011/95. Κατά το άρθρο 29, παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/95, «[κ]ατά παρέκκλιση από τον γενικό κανόνα της παραγράφου 1, τα κράτη μέλη μπορούν να περιορίσουν την κοινωνική αρωγή που χορηγείται στους δικαιούχους του καθεστώτος επικουρικής προστασίας στα βασικά ευεργετήματα, τα οποία θα χορηγούνται στα ίδια επίπεδα και υπό τους ίδιους όρους επιλεξιμότητας που ισχύουν για τους υπηκόους τους». Βλ., επίσης, άρθρα 23 και 24 της Συμβάσεως της Γενεύης.

71 Βλ. άρθρο 30 της οδηγίας 2011/95. Βλ., επίσης, άρθρο 24 της Συμβάσεως της Γενεύης.

72 Η αιτιολογική σκέψη 41 της οδηγίας 2011/95 ορίζει ότι, «[γ]ια να βελτιωθεί η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων και των ευεργετημάτων που θεσπίζονται στην παρούσα οδηγία από τους δικαιούχους διεθνούς προστασίας, είναι ανάγκη να λαμβάνονται υπόψη οι συγκεκριμένες τους ανάγκες και οι ιδιαίτερες προκλήσεις εντάξεως τις οποίες αυτοί αντιμετωπίζουν. *Τούτο δεν θα πρέπει κανονικά να οδηγεί σε μεταχείριση ευνοϊκότερη από εκείνη που προβλέπεται για τους δικούς τους υπηκόους*, με την επιφύλαξη της δυνατότητας των κρατών μελών να εισαγάγουν ή να διατηρήσουν ευνοϊκότερες διατάξεις». Η υπογράμμιση δική μου.

73 Ωστόσο, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, κατά την ίδια απόφαση, τυχόν κατάσταση έσχατης υλικής στέρξης ενδέχεται να είναι προβληματική υπό το πρίσμα του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και, συνεπώς, του άρθρου 4 του Χάρτη.

74 Η επαλήθευση του ισχυρισμού αυτού αποκείται στο αιτούν δικαστήριο.

142. Πράγματι, από τη σκέψη 261 της αποφάσεως του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609), προκύπτει σαφώς ότι το γεγονός ότι οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας αντιμετωπίζουν δυσχέρειες που οφείλονται στην *ελλιπή γνώση της γλώσσας και την παντελή έλλειψη υποστηρικτικού δικτύου* συνιστούν κρίσιμα δεδομένα κατά την εκτίμηση της υπάρξεως μεταχειρίσεως αντίθετης προς το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ (και συνακόλουθα προς το άρθρο 4 του Χάρτη).

143. Από τις προηγηθείσες σκέψεις προκύπτει ότι, με βάση την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, πρέπει να τεκμαίρεται ότι η μεταχείριση των δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε κάθε κράτος μέλος είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις του Χάρτη, τη Σύμβαση της Γενεύης και την ΕΣΔΑ. Αυτό το τεκμήριο συμφωνίας ενισχύεται όταν το κράτος μέλος μεταφέρει στο εθνικό του δίκαιο *de jure* και *de facto* τις διατάξεις του κεφαλαίου VII της οδηγίας 2011/95, με τον τίτλο «Περιεχόμενο της διεθνούς προστασίας» το οποίο προβλέπει για τους εν λόγω δικαιούχους επίπεδο κοινωνικής προστασίας ισοδύναμο, αν όχι ανώτερο, με αυτό που προβλέπει η Σύμβαση της Γενεύης. Ωστόσο, το εν λόγω τεκμήριο συμφωνίας, ιδίως με το άρθρο 4 του Χάρτη, δεν είναι αμάχητο. Προκειμένου να γίνει δεκτό ότι υφίστανται σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας θα διατρέξουν πραγματικό κίνδυνο να υποστούν απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη, λόγω των συνθηκών διαβιώσεώς τους στο κράτος μέλος που είναι υπεύθυνο με βάση τον κανονισμό Δουβλίνο III, οι εν λόγω δικαιούχοι πρέπει να βρίσκονται σε *ιδιαιτέρως σοβαρή κατάσταση* εξαιτίας των συστημικών ελλείψεων που αντιμετωπίζουν στο εν λόγω κράτος μέλος.

144. Η ύπαρξη ή όχι τέτοιας καταστάσεως στο υπεύθυνο κράτος μέλος εξακριβώνεται αποκλειστικά και μόνο με συγκεκριμένη εκτίμηση των δεδομένων και των περιστάσεων. Το αιτούν δικαστήριο οφείλει να λάβει υπόψη το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων που προσκομίζει ο ενδιαφερόμενος σχετικά με *όλα τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά* που αφορούν τις συνθήκες διαβιώσεως των δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε αυτό το υπεύθυνο κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένων των νόμων και των κανονιστικών ρυθμίσεων καθώς και του τρόπου με τον οποίο εφαρμόζεται εν τοις πράγμασιν η νομοθεσία αυτή. Φρονώ ότι η ύπαρξη μίας μόνον εκθέσεως μη κυβερνητικής οργανώσεως σχετικά με τις συνθήκες διαβιώσεως στο υπεύθυνο κράτος μέλος ενδέχεται να μην αποτελεί επαρκές αποδεικτικό στοιχείο. Στην περίπτωση αυτή, το αιτούν δικαστήριο οφείλει να στηριχθεί και σε άλλα αποδεικτικά στοιχεία και, εφόσον παρίσταται ανάγκη, να διορίσει πραγματογνώμονα.

145. Βεβαίως, μόνον η χάραξη μιας πραγματικής πολιτικής για τη διεθνή προστασία στο εσωτερικό της Ένωσης, με τον δικό της προϋπολογισμό, η οποία θα εγγυάται ελάχιστες και ενιαίες συνθήκες διαβιώσεως για τους δικαιούχους της προστασίας αυτής, μπορεί να καταστήσει δυνατό τον περιορισμό, αν όχι την εξάλειψη, των περιπτώσεων όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης, διασφαλίζοντας ότι η αρχή της αλληλεγγύης και της δίκαιης κατανομής ευθυνών μεταξύ των κρατών μελών, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 80 ΣΛΕΕ, υλοποιείται πραγματικά προς όφελος όχι μόνο των κρατών μελών, αλλά πρωτίστως των εμπλεκόμενων ανθρώπινων υπάρξεων. Ωστόσο, εν αναμονή (πιθανόν μακρά!) της εξελίξεως αυτής, απόκειται στα κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένων των εθνικών δικαστηρίων, να διασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των ρυθμίσεων που ισχύουν επί του παρόντος, όπως εκτέθηκε ανωτέρω.

VI. Πρόταση

146. Κατόπιν όλων των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα του Verwaltungsgerichtshof Baden-Württemberg (ανώτερου διοικητικού δικαστηρίου Βάδης Βυρτεμβέργης, Γερμανία) ως εξής:

- 1) Το άρθρο 27, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα, καθώς και το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν την έννοια ότι ο αιτών διεθνή προστασία πρέπει να έχει στη διάθεσή του αποτελεσματικό και ταχύ ένδικο βοήθημα που να του παρέχει τη δυνατότητα να επικαλεσθεί την επελθούσα μετά την έκδοση της αποφάσεως περί μεταφοράς του παρέλευση της προθεσμίας των έξι μηνών που ορίζεται στο άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 2, του εν λόγω κανονισμού, προβάλλοντας, ενδεχομένως, ότι δεν διέφυγε και ότι, συνεπώς, η προθεσμία αυτή δεν μπορούσε να παραταθεί.
- 2) Το άρθρο 29, παράγραφος 2, του κανονισμού 604/2013 έχει την έννοια ότι, μόνον εάν ο αιτών διεθνή προστασία έχει ενημερωθεί για τους περιορισμούς στους οποίους υπόκειται το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας ή για την υποχρέωσή του να παρουσιάζεται στις αρμόδιες εθνικές αρχές με βάση τις εθνικές διατάξεις περί μεταφοράς του άρθρου 5 της οδηγίας 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία, και του άρθρου 13, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, το γεγονός ότι έχει παύσει, επί σχετικά μακρό χρονικό διάστημα, να διαμένει στο κατάλυμα που του παραχωρήθηκε, με αποτέλεσμα οι αρχές αυτές να μην είναι ενήμερες σχετικά με τον τόπο διαμονής του και, ως εκ τούτου, να μην είναι δυνατή η εκτέλεση προγραμματισμένης μεταφοράς, αρκεί κατά τη γνώμη μου για την παράταση της προθεσμίας σε δεκαοκτώ μήνες.
- 3) Το άρθρο 29, παράγραφος 2, του κανονισμού 604/2013 και το άρθρο 9 του κανονισμού (ΕΚ) 1560/2003 της Επιτροπής, της 2ας Σεπτεμβρίου 2003, για τα μέτρα εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 343/2003 όπως τροποποιήθηκε με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 118/2014 της Επιτροπής, της 30ής Ιανουαρίου 2014, έχουν την έννοια ότι, όταν αποδεικνύεται ότι ο ενδιαφερόμενος διέφυγε, η προθεσμία των έξι μηνών που προβλέπεται στο άρθρο 29 του κανονισμού 604/2013 δύναται να παραταθεί μονομερώς από το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα σε δεκαοκτώ μήνες κατ' ανώτατο όριο, υπό την προϋπόθεση ότι αυτό το κράτος μέλος ενημερώνει αμελλητί το άλλο κράτος μέλος για την αναβολή της μεταφοράς, συμμορφούμενο προς τους όρους του άρθρου 9 του κανονισμού 1560/2003. Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού, το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα πρέπει να προβεί στην ενημέρωση πριν από τη λήξη της προθεσμίας των έξι μηνών που προβλέπεται στο άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 604/2013. Ο ενδιαφερόμενος πρέπει να διαφεύγει τόσο κατά την ημερομηνία κατά την οποία επιχειρείται η μεταφορά όσο και κατά την ημερομηνία κατά την οποία το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα ενημερώνει σχετικά το υπεύθυνο κράτος μέλος.
- 4) Το άρθρο 29, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 604/2013 και το άρθρο 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 1560/2003 έχουν την έννοια ότι το γεγονός ότι, πριν από την παρέλευση της προθεσμίας των έξι μηνών, το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα ενημερώνει το υπεύθυνο κράτος μέλος ότι ο ενδιαφερόμενος διέφυγε και ταυτοχρόνως ορίζει συγκεκριμένη προθεσμία, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τους δεκαοκτώ μήνες, εντός της οποίας θα πραγματοποιηθεί η μεταφορά, αρκεί για την παράταση της προθεσμίας μεταφοράς.

- 5) Το ζήτημα αν είναι παράνομη η μεταφορά αιτούντος διεθνή προστασία προς το υπεύθυνο κράτος μέλος, συμφώνως προς το άρθρο 29 του κανονισμού 604/2013, εάν ο εν λόγω αιτών, σε περίπτωση χορηγήσεως καθεστώτος διεθνούς προστασίας στο κράτος αυτό, θα διέτρεχε σε αυτό, λαμβανομένων υπόψη των αναμενόμενων συνθηκών διαβίωσης, πραγματικό και αποδεδειγμένο κίνδυνο να υποστεί τη μεταχείριση που μνημονεύεται στο άρθρο 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.
- 6) Είναι παράνομη η μεταφορά του αιτούντος άσυλο στο υπεύθυνο κράτος μέλος, συμφώνως προς το άρθρο 29 του κανονισμού 604/2013, όταν ο εν λόγω αιτών, σε περίπτωση χορηγήσεως καθεστώτος διεθνούς προστασίας στο κράτος αυτό, θα διέτρεχε σε αυτό, λαμβανομένων υπόψη των αναμενόμενων συνθηκών διαβίωσης, σοβαρό κίνδυνο να υποστεί τη μεταχείριση που μνημονεύεται στο άρθρο 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, η μεταφορά αιτούντος διεθνή προστασία στο πλαίσιο του κανονισμού 604/2013 μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον υπό συνθήκες που αποκλείουν το ενδεχόμενο να ανακύψει από τη μεταφορά αυτή πραγματικός και αποδεδειγμένος κίνδυνος να υποστεί ο ενδιαφερόμενος, μετά τη χορήγηση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.
- 7) Λόγω της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, πρέπει να τεκμαίρεται ότι η μεταχείριση των δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε κάθε κράτος μέλος είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, τη Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων, η οποία υπεγράφη στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951 και τέθηκε σε ισχύ στις 22 Απριλίου 1954, όπως συμπληρώθηκε με το πρωτόκολλο περί του καθεστώτος των προσφύγων, το οποίο συνήφθη στη Νέα Υόρκη στις 31 Ιανουαρίου 1967 και τέθηκε σε ισχύ στις 4 Οκτωβρίου 1967, καθώς και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950. Αυτό το τεκμήριο συμφωνίας ενισχύεται όταν ένα κράτος μέλος μεταφέρει στην εθνική έννομη τάξη του *de jure* και *de facto* τις διατάξεις του κεφαλαίου VII της οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, το οποίο τιτλοφορείται «Περιεχόμενο της διεθνούς προστασίας» και προβλέπει για τους εν λόγω δικαιούχους επίπεδο κοινωνικής προστασίας ισοδύναμο, αν όχι ανώτερο, με αυτό που προβλέπει η Σύμβαση της Γενεύης. Εντούτοις, το εν λόγω τεκμήριο συμφωνίας, ιδίως με το άρθρο 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, δεν είναι αμάχητο. Προκειμένου να γίνει δεκτό ότι υφίστανται σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας θα διατρέξουν πραγματικό κίνδυνο να υποστούν απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, λόγω των συνθηκών διαβίωσής τους στο κράτος μέλος που είναι υπεύθυνο με βάση τον κανονισμό 604/2013, οι δικαιούχοι αυτοί πρέπει να βρίσκονται σε *ιδιαίτερώς σοβαρή κατάσταση* εξαιτίας των συστημικών ελλείψεων που αντιμετωπίζουν σε αυτό το κράτος μέλος.
- 8) Η διαπίστωση περί της υπάρξεως ή όχι τέτοιας καταστάσεως στο υπεύθυνο κράτος μέλος στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο με συγκεκριμένη εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των περιστάσεων. Το αιτούν δικαστήριο οφείλει να λάβει υπόψη το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων που προσκομίζει ο ενδιαφερόμενος σχετικά με *όλα τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά* που αφορούν τις συνθήκες διαβίωσης των δικαιούχων διεθνούς προστασίας στο υπεύθυνο κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένων των νόμων και των κανονιστικών ρυθμίσεων καθώς και του τρόπου με τον οποίο εφαρμόζονται εν τοις πράγμασι. Η ύπαρξη μίας μόνον εκθέσεως μη κυβερνητικής οργανώσεως σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης στο υπεύθυνο κράτος μέλος ενδέχεται να μην αποτελεί επαρκές αποδεικτικό στοιχείο. Στην περίπτωση αυτή, το αιτούν δικαστήριο οφείλει να στηριχθεί και σε άλλα αποδεικτικά στοιχεία και, εφόσον παρίσταται ανάγκη, να διορίσει πραγματογνώμονα.